

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

КОЛИШНЯ П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ТИМОШЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF TYMOSHENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 49872/11)

РІШЕННЯ

26 червня 2013 року до тексту цього рішення були внесені зміни.

СТРАСБУРГ

30 квітня 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

30/07/2013

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Тимошенко проти України»

Європейський суд з прав людини (колишня п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,
Марк Віллігер (*Mark Villiger*),
Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),
Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Андре Потоцький (*André Potocki*), судді,

та Стівен Філліпс (*Stephen Phillips*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 28 серпня 2012 року та 9 квітня 2013 року

постановляє таке рішення, яке було ухвалено того ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була розпочата за заявою (№ 49872/11), яку 10 серпня 2011 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянка України пані Юлія Володимирівна Тимошенко (далі — заявниця).

2. Заявницю представляли пані Валентина Теличенко та пан Сергій Власенко — юристи, які практикують у м. Києві. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — пан Назар Кульчицький з Міністерства юстиції.

3. Заявниця стверджувала, зокрема, що її затримання було політично вмотивованим; що не було судового розгляду законності її тримання у Київському СІЗО № 13; що умови її тримання були нелюдськими; що, незважаючи на її проблеми зі здоров'ям, їй не було надано медичної допомоги; і що її тримали під цілодобовим спостереженням у Центральній клінічній лікарні м. Харкова.

4. Суд вирішив розглянути заяву в першочерговому порядку (Правило 41 Регламенту Суду). 14 грудня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд.

5. 28 серпня 2012 року було проведено публічні слухання в Палаці прав людини в м. Страсбурзі (пункт 3 Правила 59 Регламенту Суду).

У засіданні Суду брали участь:

(a) від Уряду

пан Н. КУЛЬЧИЦЬКИЙ,
пан М. БЕМ,
пан В. БОГУШ,

Уповноважений,
помічник,

пані Р. МОІСЕЄНКО,
пан О. МИКИТЕНКО,
пан А. БАЙРАЧНИЙ,
пан С. МОТЛЯХ, *радники;*

(b) *від заявниці*

пані В. ТЕЛИЧЕНКО,
пан С. ВЛАСЕНКО, *захисник,*
пані Г. СЕНИК, *радник.*

Суд заслухав пана Н. Кульчицького, пані В. Теличенко та пана С. Власенка, а також їхні відповіді на поставлені сторонам запитання.

6. Суддю Боштьяна М. Зупанчіча було звільнено від участі у розгляді справи (правило 28 Регламенту Суду).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявниця народилася у 1960 році та відбуває покарання у вигляді позбавлення волі у Качанівській виправній колонії № 54 у м. Харкові. Наразі вона перебуває на лікуванні в Центральній клінічній лікарні Державної адміністрації залізничного транспорту України у м. Харкові.

A. Події, що передували справі

8. Заявниця є головою політичної партії «Батьківщина» та Блоку Юлії Тимошенко.

9. Протягом періодів з 24 січня до 8 вересня 2005 року та з 18 грудня 2007 року до 3 березня 2010 року вона обіймала посаду Прем'єр-міністра України. До того як стати Прем'єр-міністром України, заявниця була одним з лідерів Помаранчевої революції, під час якої вона відкрито критикувала свого на той час опонента — кандидата у Президенти України пана Віктора Януковича.

10. Під час парламентських виборів 2006 року Блок Юлії Тимошенко переміг у чотирнадцяти областях країни (з двадцяти семи¹) та набрав загалом 22,27 % голосів.

¹ Редакцію пункту було змінено 26 червня 2013 року: замість слів «(з двадцяти шести)» зазначено «(з двадцяти семи)».

11. Під час парламентських виборів 2007 року Блок Юлії Тимошенко набрав 30,71 % голосів по всій Україні та отримав 156 місць у Парламенті (із 450).

12. Заявниця була основним опонентом Президента Віктора Януковича на президентських виборах 2010 року. У другому турі виборів вона отримала 45,47 % голосів, тоді як пан Янукович отримав 48,95 %.

13. На час подання заяви заявниця була найбільш помітним опозиційним політиком та головою однієї з найсильніших опозиційних партій в Україні.

В. Кримінальне провадження, порушене щодо заявниці

1. Щодо газової угоди

14. 11 квітня 2011 року Генеральна прокуратура України (далі — ГПУ) порушила щодо заявниці кримінальну справу за частиною 3 статті 365 Кримінального кодексу України за підозрою у перевищенні влади або службових повноважень. Заявницю підозрювали у перевищенні службових повноважень та зловживанні службовим становищем при наданні Голові Державного підприємства «Нафтогаз України» вказівок щодо підписання з російським підприємством «Газпром» угоди, що передбачала імпорт природного газу за ціною 450 дол. США за 1000 кубічних метрів, що призвело до значних фінансових втрат з боку держави.

15. 25 травня 2011 року досудове слідство було офіційно закінчено та заявниці було надано п'ятнадцять робочих днів для ознайомлення з матеріалами справи. У той же час, її майже кожного дня викликали до ГПУ для допитів стосовно інших кримінальних справ, порушених щодо неї тим часом. На той час матеріали справи містили приблизно 4000 сторінок у п'ятнадцяти томах.

16. 17 червня 2011 року справу було передано на розгляд до Печерського районного суду м. Києва (далі — Печерський суд).

17. У вирокі від 11 жовтня 2011 року суд визнав заявницю винною згідно з висунутими обвинуваченнями. Він призначив їй покарання у вигляді позбавлення волі строком на сім років з позбавленням її права обіймати посади в органах державної влади строком на три роки.

18. 23 грудня 2011 року апеляційний суд м. Києва залишив без змін вирок суду першої інстанції.

19. 29 серпня 2012 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ постановив остаточне рішення у справі, підтвердивши вину заявниці та призначене покарання.

2. Інші кримінальні справи щодо заявниці та пов'язані з цим події

20. Раніше, у 2010 році, щодо заявниці було порушено дві інші кримінальні справи за статтями 364 та 365 Кримінального кодексу України — одна щодо неналежного використання коштів, призначених для цілей купівлі карет швидкої допомоги, а друга — щодо коштів, отриманих Україною у рамках Кіотського протоколу.

21. У липні 2011 року Служба безпеки України відновила кримінальну справу щодо заявниці за підозрою у фінансовому шахрайстві під час її перебування на посаді Голови компанії «Єдині енергосистеми України» у 1990-тих роках, яку було закрито у 2001 році.

22. 7 грудня 2011 року слідчий звернувся до Шевченківського районного суду м. Києва (далі — Шевченківський суд) з поданням про взяття заявниці під варту з метою сприяння подальшому досудовому слідству у цій справі.

23. 8 грудня 2011 року суд задовольнив це подання після двох засідань, проведених у медичній частині СІЗО, під час яких заявниця лежала у ліжку через біль. Засідання тричі переривалися для надання їй невідкладної допомоги шляхом введення знеболювального.

24. 21 грудня 2011 року апеляційний суд м. Києва залишив цю постанову без змін.

25. 29 березня 2012 року заявниці було офіційно пред'явлено обвинувачення.

С. Досудове тримання заявниці під вартою в ході кримінального провадження щодо газової угоди

26. На стадії досудового слідства та початковій стадії судового розгляду справи щодо газової угоди заявниця перебувала на свободі, але під підпискою про невіїзд.

27. З 29 червня до 4 серпня 2011 року Печерський суд провів шість судових засідань; заявниця взяла участь в усіх засіданнях.

28. 5 серпня 2011 року засідання розпочалося о 9 год. Заявниця спізнювалася і її захисник попросив про півгодинну перерву. Заявниця прибула через сім хвилин. Суд відновив засідання о 09:30. Заявниця пояснила, що вона спізнилася через виснаження. Оскільки минулого дня засідання закінчилося о 20:02, вона мала готуватися до наступного засідання пізно вночі.

29. Під час засідання суддя заслухав діючого Прем'єр-міністра України пана М. Азарова. Майже всі запитання заявниці були відхилені суддею, але, як стверджувалося, надмірно нервували та засмучували свідка. Незрозуміло, чи задавала заявниця питання сама чи через захисників.

30. Після перехресного допиту цього свідка представник ГПУ звернувся до судді з клопотанням про взяття заявниці під варту з тих підстав, що вона перешкоджала правосуддю та демонструвала свою зневагу до судді К. та тих, хто брав участь у засіданні.

31. Суддя К. задовольнив подання ГПУ у той же день та постановив взяти заявницю під варту на невизначений строк, посилаючись на статтю 148 Кримінально-процесуального кодексу. Його обґрунтування було таким:

«Як на стадії попереднього розгляду даної справи, так і в ході судового розгляду справи підсудна Тимошенко Ю. В. систематично порушувала порядок засідання, і не виконує розпорядження головуючого, у висловах та поясненнях проявляла зневагу до учасників судового розгляду та суду, свідомо затягувала судовий розгляд даної справи, вчиняє дії в судовому засіданні, якими намагається перешкодити встановленню істини у справі, зокрема перешкоджає допиту свідків».

32. Він також додав і те, що заявниця відмовилася надавати будь-яку інформацію про своє постійне місце проживання (посилаючись на матеріали справи). Листи, надіслані на адресу, зазначену нею, поверталися поштою. Заявниця також неодноразово відмовлялася підписувати повідомлення, в яких їй повідомлялося про заплановані засідання. Як зазначалося в постанові, вона була остаточною і не підлягала оскарженню.

33. Заявницю було взято під варту в залі суду та доправлено до Київського слідчого ізолятора № 13 (далі — СІЗО № 13).

34. У ході подальших судових засідань, що проводилися 8, 10, 11, 15, 16, 18, 22, 25, 26, 29 та 31 серпня, а також 1, 2, 5, 6, 7 та 21 вересня 2011 року, заявниця та її захисник неодноразово подавали клопотання про заміну її тримання під вартою на інший запобіжний захід. Вони стверджували, що заявниця дотримувалася зобов'язання не залишати місто, брала участь в усіх слідчих діях, як це вимагалось, та відвідувала усі судові засідання. Заявниця також стверджувала, що не було жодних юридичних підстав для взяття її під варту в якості покарання за її стверджувану неповагу до головуючого судді. Вона також скаржилася на те, що її тримання під вартою суперечить гарантіям статті 5 Конвенції і має бути замінене на захід, який передбачає менше обмежень. Численні листи з особистими поруками провідних публічних осіб, включаючи духівництво, митців, письменників, журналістів та науковців, направлялися судді К. із проханням звільнити заявницю під їхнє особисте зобов'язання забезпечити її явку до суду. Також була зроблена пропозиція щодо внесення застави у розмірі один мільйон гривень.

35. Печерський суд відхилив усі клопотання про звільнення заявниці, посилаючись на обґрунтування, наведене в постанові від 5

серпня 2011 року. Кожна подальша відмова ґрунтувалася на попередніх відмовах. Суд, *inter alia*, зазначав, що заявниця постійно демонструвала неповагу до суду та учасників судового засідання, а також не виконувала розпорядження та не реагувала на зауваження, які робив головуючий суддя.

36. 12 серпня 2011 року апеляційний суд м. Києва розглянув апеляційну скаргу заявниці на постанову щодо взяття її під варту, в якій заявниця стверджувала, що її тримання під вартою було незаконним та необмеженим у часі. Апеляційний суд залишив скаргу без розгляду її по суті з таким обґрунтуванням:

«... Відповідно до статті 274 КПК України (далі — КПК), під час розгляду справи, суд при наявності до того підстав може своєю ухвалою змінити запобіжний захід щодо підсудного. При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою суд повинен керуватися відповідними статтями глави 13 КПК.

Таким чином, за змістом статті 274 КПК України право на оскарження рішення суду про зміну запобіжного заходу під час розгляду кримінальної справи не передбачено.

В ході розгляду зазначеної кримінальної справи в Печерському районному суді м. Києва по суті, за клопотанням прокурора, постановою від 05 серпня 2011 року підсудній Тимошенко Ю. В. змінено запобіжний захід з підписки про невиїзд на взяття під варту, на яку захисник подав апеляцію.

Разом з тим, відповідно до діючого кримінально-процесуального кодексу України, постанови про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу, винесені в стадії судового розгляду справи по суті, окремому оскарженню в апеляційному порядку не підлягають, а тому законних підстав для прийняття апеляції захисника Сухова Ю. М. на постанову Печерського районного суду м. Києва від 05 серпня 2011 року до розгляду немає».

37. У своєму обвинувальному вирокі від 11 жовтня 2011 року (див. пункт 17 вище) Печерський суд вирішив залишити тримання заявниці під вартою як запобіжний захід до набрання вироком законної сили.

38. 29 листопада, 1 та 20 грудня 2011 року заявниця подавала подальші клопотання про звільнення, посиляючись, окрім її попередніх аргументів, на погіршення стану її здоров'я.

D. Умови тримання заявниці у Київському СІЗО № 13

39. Заявницю тримали у СІЗО № 13 з 5 серпня до 30 грудня 2011 року.

1. Побутові умови тримання

40. Заявницю було поміщено у камеру № 242 разом з двома іншими затриманими. У своїй первинній заяві вона зазначала, що розмір камери становив приблизно чотирнадцять кв. м, тоді як у своїх зауваженнях

щодо питань прийнятності та суті справи вона зазначала, що розмір становив шістнадцять кв. м. Як стверджував Уряд, розмір камери становив 16,4 кв. м.

41. Заявниця також стверджувала, що у камері було єдине вікно, яке не могло бути відкрите, оскільки знаходилося надто високо для того, щоб засуджені могли до нього дотягнутися, і вона не вентилювалася, що, враховуючи те, що дві її сусідки по камері палили, призвело до серйозних проблем з її здоров'ям. Як стверджує Уряд, заявниця могла відкривати вікно, що мало розміри 1,5 × 1,5 метри, а одна з її сусідок по камері не палила, тоді як інша палила тільки поза межами камери під час прогулянок на відкритому повітрі. Більш того, камера була обладнана вентиляційною системою.

42. Як стверджувала заявниця, у камері не було гарячої води, а часто — і холодної, і її не забезпечували питною водою. Уряд зазначав, що камера забезпечувалася гарячою та холодною водою, була обладнана відокремленим туалетом та умивальником із краном, а також центральним опаленням. Він також додав, що протягом часу перебування заявниці у СІЗО вона отримала 316 літрів питної води у 82 пляшках.

43. Як стверджувала заявниця, камера не мала достатнього освітлення, була вогкою та з різким запахом і пліснявою. Світло у камері не можна було вимкнути і воно постійно залишалось увімкненим. Уряд вказав, що дві лампи, кожна з яких складалася із двох 40-ватних електричних лампочок (всього чотири 40-ватних електричних лампочки) використовувалися для освітлення вдень і одна лампа із 60-ватною електричною лампочкою — для освітлення вночі.

44. Заявниця стверджувала, що на час подання її заяви до Суду, 11 серпня 2011 року, їй дозволяли приймати душ раз на тиждень і, як вона стверджувала, постільну білизну в її камері не змінювали регулярно. У своїх зауваженнях щодо прийнятності та суті заяви вона вказувала на те, що їй дозволяли приймати душ двічі на тиждень. Уряд зауважив, що, тоді як за загальним правилом кожен із затриманих мав доступ до душових приміщень протягом тридцяти хвилин один раз на сім днів, заявниці було дозволено приймати душ кілька разів на тиждень. Він також вказував на те, що усі затримані забезпечувалися постільною білизною. Уряд зазначив, що станом на 5 серпня 2011 року існуючий запас нової постільної білизни у СІЗО включав 444 ковдри, 545 подушок, 8216 простирадл, 6179 рушників та 4473 наволочки. Заявниця, отримавши загалом 278 предметів постільної білизни від своїх родичів, ніколи не зверталася до адміністрації СІЗО з проханням про зміну постільної білизни.

45. Заявниця зазначала, що Уряд не вказав кількості засуджених, присутніх у відповідний час, відносно кількості постільної білизни, і яка постільна білизна була доступною для неї. Вона стверджувала,

що вона мала покладатися виключно на своїх родичів задля забезпечення її питною водою, постільною білизною, продуктами харчування та іншими предметами першої необхідності.

46. 25 листопада 2011 року заявниця була тимчасово переведена до камери № 300, в якій вона залишалася до 29 листопада 2011 року, коли її було переведено до нещодавно відремонтованої камери № 260 у медичній частині. Згідно з її твердженнями, у камері № 300 не було опалення та гарячої води.

47. З 29 листопада до 6 грудня 2011 року Київське СІЗО № 13 відвідала місія *ad hoc* Комітету Ради Європи із запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. 30 листопада 2011 року місія відвідала заявницю. Як вона стверджує, цей візит послужив підставою для її переведення до камери № 260 та покращення умов її тримання під вартою.

2. Щоденний режим заявниці та їжа, якою вона забезпечувалася

48. У дні, коли проводилися судові засідання (які, за словами заявниці, проводилися майже щодня), її будили о 05:00 для того, щоб доправити до суду до 07:00. Згідно з її твердженнями у подальших поданнях, до та після засідань вона мала проводити дві або більше годин у кімнаті розмірами 1,2 × 1,4 м без вікон. Уряд заперечував цей факт. Після засідань заявниця поверталася до своєї камери не раніше 21:00 год. У ці дні їй не надавалося часу для фізичних вправ або прогулянок на відкритому повітрі.

49. У своїй первинній заяві заявниця стверджувала, що вона не могла споживати їжу, якою її забезпечувало СІЗО, через її хронічні гастроентерологічні захворювання та алергію. Після того, як вона з'їла там кілька страв, її хронічні гастроентерологічні захворювання загострилися і вона відчувала постійний біль у шлунку. Заявниця також стверджувала, що щоденні судові засідання не залишали їй часу для звернення по медичну допомогу під час перебування у СІЗО. Крім того, їй не дозволяли брати їжу із собою до суду. У результаті, у дні, коли вона мала з'являтися в судові засідання, вона проводила до шістнадцяти годин без їжі.

50. У своїх зауваженнях щодо прийнятності та суті заяви заявниця зазначала, що їй не було відведено приміщення та часу для прийому їжі у приміщенні суду, а вона вважала принизливим робити це на публіці, включаючи журналістів, репортерів та фотографів. За її твердженнями, її тримали у залі суду протягом усього засідання і вона могла залишати її лише для того, щоб скористатися туалетом. У результаті, вона залишалася без їжі та води протягом усього часу судових засідань, що становив до чотирнадцяти годин.

51. Як стверджував Уряд, перед початком судових засідань заявницю тримали у залі суду, де розглядалася її справа. Уряд також зазначав, що навпаки, на відміну від тверджень заявниці, у дні, коли проводилися судові засідання, їй надавався час для прогулянок на відкритому повітрі та фізичних вправ. Фактично, коли її супроводжували назад до СІЗО після судових засідань до 14:00 год., вона могла виходити на прогулянки на відкритому повітрі згідно зі звичайним щоденним розкладом. В інших випадках заявниця зазвичай відмовлялася від прогулянок на відкритому повітрі.

52. Уряд також стверджував, що після кожного із судових засідань 31 серпня, 1, 2, 5, 7 та 8 вересня 2011 року заявниця привозила з собою до СІЗО різні продукти харчування та особисті предмети одягу, що вказувало на те, що вона могла отримувати та споживати їжу у дні, коли проводилися судові засідання, а тому адміністрація СІЗО не забезпечувала підготовку їжі для того, щоб заявниця могла взяти її з собою під час супроводження до зали суду.

53. Уряд також зауважував, що заявниця отримувала великі продуктові передачі після її прибуття до СІЗО. З 5 до 11 серпня 2011 року її забезпечували їжею відповідно до вимог законодавства. У подальшому, з 11 серпня 2011 року і надалі, заявниця офіційно відмовлялася вживати їжу, приготовану в СІЗО, і зазначила, що вона прийматиме лише їжу, привезену з її дому. Уряд зазначав, що протягом періоду з 5 серпня до 22 грудня 2011 року заявниця отримала 82 передачі, включаючи загалом: 60 яєць; 605 одиниць дієтичних продуктів; 224 одиниці харчових продуктів з високим вмістом жирів; 202 одиниці овочів і фруктів та 316 літрів питної води.

54. Уряд зазначав, що заявниця відмовлялася приймати їжу, приготовану в СІЗО, а тому воно не могло забезпечувати їй спеціальну дієту. Більш того, незважаючи на її твердження про те, що рекомендації її лікарів не дозволяли їй споживати, зокрема, яйця та харчові продукти із високим вмістом жирів, продукти, що надсилалися їй у передачах, свідчили про те, що заявниця фактично споживала велику кількість заборонених їй харчових продуктів.

3. Стан здоров'я заявниці та надана їй медична допомога

55. Заявниця стверджувала, що через її хронічні захворювання її особистий лікар наполягав на суворій дієті, яка виключала будь-який вміст яєць, м'яса або жирних продуктів. З метою уникнення алергії лікар заявниці також порадив їй обмежити вплив на неї токсичних речовин, включаючи тютюновий дим, дезінфікуючі засоби та пластиковий посуд і прибори. Вона скаржилася на раптові підшкірні крововиливи, різкий біль у шлунку та гортані, загострення хронічних захворювань, включаючи хронічний гастрит, хронічний панкреатит,

дисбактеріоз, аденоміоз матки, аденоматозний зоб другого ступеня, безсоння, рецидивну алергічну кропивницю, спричинені різними алергічними реакціями та сильною алергією на ліки й продукти харчування (яйця).

56. 10 серпня 2011 року заявниця звернулася з клопотанням до Суду за правилом 39 Регламенту Суду щодо надання Уряду вказівки про необхідність звільнити її, з огляду на стверджуваний ризик для її життя, нерозривно пов'язаний з триманням її під вартою.

57. 16 серпня 2011 року Суд відхилив це клопотання.

58. 19, 25 та 29 серпня та 1 і 2 вересня 2011 року суддя К. та адміністрація СІЗО відхилили клопотання заявниці про проведення медичного огляду лікарями, яким вона довіряла. Замість того заявниці запропонували пройти медичний огляд у лікарів, призначених Міністерством охорони здоров'я України. Вона відмовилася від пропозиції.

59. Як стверджує Уряд, заявницю оглянули лікарі медичної частини СІЗО після її прибуття туди 5 серпня 2011 року, але вона відмовилася проходити детальне медичне обстеження. 6 серпня 2011 року вона відмовилася від огляду гінеколога, психіатра та стоматолога, вимірювання артеріального тиску, проведення ЕКГ, флюорографічного дослідження та здачі аналізів крові та сечі. Вона продовжувала відмовлятися і 12 серпня 2011 року.

60. 16 серпня 2011 року, повернувшись до СІЗО з судового засідання, заявниця поскаржилася на набряк в області ліктьової ямки лівої руки. Їй було встановлено діагноз: підшкірна гематома ліктьової ямки лівої руки невизначеної етіології. Вона наполягала на здачі аналізів у незалежній лабораторії.

61. Наступного дня заявницю оглянув начальник медичної частини СІЗО, який встановив, що стан її здоров'я не змінився. Заявниця відмовилася здавати аналіз крові у СІЗО та наполягала на тому, щоб аналізи проводилися у незалежній лабораторії за присутності її особистого лікаря.

62. 18 серпня 2011 року заявниця поскаржилася на нововиявлені гематоми на її тілі, але відмовилася проходити запропонований медичний огляд. Їй рекомендували пройти лабораторні дослідження, але вона відмовилася робити це без участі своїх особистих лікарів (лікаря П.) та медсестри. Вона також відмовилася від комісійного огляду лікарями-фахівцями, призначеними Міністерством охорони здоров'я України (далі — медкомісія). Увечері того ж дня вона поскаржилася на слабкість, запаморочення, зневоднення та нудоту.

63. 19 серпня 2011 року заявниця поскаржилася на загальну слабкість, стомлюваність, запаморочення, місцеві набряки, спричинені підвищенням кількості рідини у нижніх кінцівках, носову кровотечу та часте зневоднення. За її твердженнями, нововиявлених гематом

не було. Проте вона відмовилася від огляду медкомісією, наполягаючи на проходженні огляду та лабораторних дослідженнях у присутності лікаря П. та медсестри.

64. 20 серпня 2011 року заявницю оглянув начальник медичної частини СІЗО, який встановив, що стан її здоров'я був задовільним і що нововиявлених гематом не було. Заявниця відмовилася пройти детальне медичне обстеження.

65. Наступного дня її також оглянув начальник медичної частини СІЗО. Лікар підтвердив, що стан її здоров'я був задовільним. Заявниця скаржилася на зневоднення та носову кровотечу вночі; нововиявлених гематом за її словами не було, але вона відмовилася проходити детальне медичне обстеження.

66. 22 серпня 2011 року заявниця погодилася на огляд медкомісією. Вона скаржилася на появу петихіального висипу та гематом і стверджувала, що вночі у неї двічі була носова кровотеча за відсутності підвищеного артеріального тиску. Медкомісія погодилася з тим, що загальний стан здоров'я заявниці був задовільним. Заявниці рекомендували пройти лабораторні дослідження.

67. 23 серпня 2011 року її знову оглянула медкомісія. Лікаря П. та її медсестрі дозволили приєднатися до медкомісії. Заявниця відмовилася проходити медичний огляд та конфіденційні лабораторні дослідження, але погодилася на визначення часу згортання крові за методом Тюрнера за умови, що усі біологічні матеріали будуть знищені шляхом спалювання. Результати показали, що її здатність до згортання крові є нормальною. Заявниці було рекомендовано вживати харчові продукти, багаті на протеїни та вітамін С. Увечері вона скаржилася на головний біль та слабкість. Її оглянули, але її гемодинамічні показники були в нормі. Їй дали дві таблетки «Кетанова» (кеторолак, протизапальний лікарський засіб) і призначили лікування колагеном та «Аскорутином» (вітаміном С та флавоноїдами).

68. 24 серпня 2011 року заявницю оглянув начальник медичної частини СІЗО. Вона скаржилася на слабкість, запаморочення, зневоднення та нові гематоми, але відмовилася проходити детальне обстеження. У ході оглядів, проведених 25 та 26 серпня 2011 року, не було встановлено жодних серйозних змін стану її здоров'я.

69. 27 вересня 2011 року заявниці було запропоновано пройти огляд медкомісією у присутності лікаря П. та медсестри. Вона відмовилася проходити огляд або лабораторні дослідження у двох лабораторіях поза межами СІЗО та наполягала на конфіденційному огляді лікарями на її вибір та на лабораторному дослідженні без повідомлення його результатів медкомісії.

70. 30 серпня 2011 року заявниці було повторно рекомендовано пройти огляд медкомісії у присутності лікаря П. та медсестри. Вона звернула увагу на появу висипу в області нижньої третини груднини, але відмовилася проходити подальший медичний огляд або лабораторні дослідження.

71. 31 серпня, 1 і 2 вересня 2011 року її оглядав начальник медичної частини СІЗО, який не встановив жодних серйозних змін стану її здоров'я.

72. 3 вересня 2011 року заявниці було рекомендовано пройти огляд медкомісії у присутності лікаря П. та медсестри. Заявниця відмовилася.

73. 6 вересня 2011 року вона ще раз відмовилася.

74. 4, 5, 6 та 7 вересня 2011 року її оглянув начальник медчастини СІЗО. Стан її здоров'я було визнано задовільним. Заявниця скаржилася на слабкість, головний біль, зневоднення, біль в епігастрії натще та порушення сну, але вона відмовилася проходити детальне обстеження та наполягала на огляді доктором П. Їй рекомендували вживати таблетки «Парієт» (рабепразол, лікарський засіб, що сповільнює або зупиняє виділення шлункової кислоти).

75. 8 вересня 2011 року начальник медчастини СІЗО знову відвідав заявницю. Він не встановив суттєвих змін та додав до лікувальної схеми заявниці мультивітаміни. 9, 10 та 11 вересня 2011 року заявниці було рекомендовано продовжувати призначене лікування.

76. 12, 13, 14 та 15 вересня 2011 року її оглядав начальник медичної частини СІЗО. Вона скаржилася на біль при ковтанні, слабкість, головний біль, запаморочення, біль у проекції 12-палої кишки та порушення сну. Нових гематом виявлено не було, і заявниця відмовилася проходити подальше детальне обстеження. Їй рекомендували користуватися краплями для носа, полоскати горло, пити гарячі напої та приймати парацетамол.

77. 15 вересня 2011 року заявниці рекомендували пройти огляд медкомісією у присутності лікаря П. та медсестри. Вона відмовилася.

78. 17 вересня 2011 року заявниця консультувалася із медкомісією, до складу якої увійшли експерти СІЗО, Державної пенітенціарної служби України та Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Вона скаржилася *inter alia* на кашель, загальну слабкість та періодичні запаморочення. Вона відмітила покращення стану її здоров'я після полоскання та вживання чаю з медом і вітамінів. Їй було рекомендовано продовжити полоскання і вживання їжі та напоїв, збагачених вітамінами. Проте вона відмовилася проходити більш детальне медичне обстеження.

79. 21 вересня 2011 року заявницю оглянула медкомісія у присутності лікаря П. Вона скаржилася на загальну слабкість, періодичні запаморочення, на тяжкість та неприємне відчуття

у правому підребер'ї. Медкомісія підтвердила покращення стану її здоров'я. Заявниця відмовилася проходити подальший медичний огляд. Їй було рекомендовано не вживати свіжі овочі та фрукти, а вживати їх вареними, та виключити зі свого раціону молочні продукти, гострі, солоні та кислі страви. Їй також було прописано, *inter alia*, «Мотиліум» (домперідон, що використовується для припинення нудоти та блювання) та рекомендували їй приймати їжу не менше чотирьох разів на добу.

80. З 16 вересня до 3 жовтня 2011 року заявницю щоденно оглядали працівники медчастини СІЗО, які встановили, що стан її здоров'я поступово покращувався і що її катаральні симптоми зникли.

81. З 3 та 4 жовтня 2011 року її оглянув начальник медчастини СІЗО, який підтвердив, що стан її здоров'я був задовільним. Заявниця скаржилася на слабкість, головний біль, запаморочення, періодичні виникнення гематом, зневоднення та порушення сну. Вона відмовилася проходити детальне обстеження. Їй було призначено «Детралекс» (діосмін, флавоноїд, що використовуються для лікування венозних недостатностей), «Мотиліум», «Аскорутин» та мультивітаміни.

82. З 5 до 11 жовтня 2011 року заявницю щоденно оглядав начальник медчастини СІЗО. Вона скаржилася на біль у поперековій ділянці хребта, що, за її словами, вперше виник під час прогулянки після того, як вона зістрибнула з перекладини. Їй було діагностовано люмбалгію, призначені ліки («Паріет») та внутрішньом'язові ін'єкції «Мовалісу» (нестероїдного протизапального лікарського засобу). Їй також дали одну таблетку «Мовалісу» для прийому після їжі.

83. 12 жовтня 2011 року заявниці призначили додаткові курси лікування: «Моваліс», «Паріет», «Донорміл» (снодійне), тетраміцин (антибіотик) та мультивітаміни.

84. 13 жовтня 2011 року вона знову скаржилася на біль у поперековій ділянці хребта. Їй було призначено курс лікування: «Ксефокам» (лорноксім, знеболювальне), «Паріет» та мультивітаміни.

85. Наступного дня заявницю оглянула медкомісія. Вона скаржилася на біль у поперековій ділянці хребта, але відмовилася проходити детальне обстеження. Було проведено мануальну терапію.

86. З 14 жовтня до 5 листопада 2011 року заявницю щоденно оглядав начальник медичної частини СІЗО. Лікування продовжувалося відповідно до попередніх рекомендацій із додатковими призначеннями.

87. 18 жовтня 2011 року її оглянула медкомісія. Вона скаржилася на біль у поперековій ділянці хребта. 18–28 жовтня 2011 року їй робили масаж і вона проходила медикаментозне лікування.

88. Тим часом, 20 жовтня 2011 року, заявницю знову оглянула медкомісія. Вона підтвердила, що біль у поперековій ділянці хребта

зменшився. Лікарі відзначили покращення загального стану її здоров'я та рекомендували їй продовжувати призначений курс лікування («Ксефокам» та «Долобене», гель із вмістом ібупрофену). Проте заявниця відмовилася приймати призначені ліки.

89. Медкомісія також оглянула заявницю наступного дня. Вона стверджувала, що біль у поперековій ділянці хребта зменшився. Лікарі підтвердили покращення стану її здоров'я та рекомендували їй продовжувати призначений курс лікування («Ксефокам», «Долобене»).

90. 24 жовтня 2011 року заявницю оглянула медкомісія. Вона скаржилася на біль у поперековій ділянці хребта. Їй зробили внутрішньом'язову ін'єкцію («Ксефокам» та «Долобене»).

91. 25–28 жовтня 2011 року заявниця щоденно знаходилася під наглядом медкомісії, яка встановила, що стан її здоров'я покращився. Заявниця продовжувала відмовлятися проходити подальше детальне обстеження.

92. 5 листопада 2011 року вона відмовилася пройти рентгенологічне дослідження.

93. 7 листопада 2011 року заявницю оглянула медкомісія, яка рекомендувала додатковий огляд та продовження призначеного курсу лікування.

94. Два дні по тому її знову оглянула медкомісія. Крім того, вона пройшла ультразвукове дуплексне сканування нижніх кінцівок. Попередньо їй було діагностовано поперековий остеохондроз, правосторонню люмбоішалгію, м'язово-тонічний рефлекторний синдром, значні порушення функції хребта та правої нижньої кінцівки та, ймовірно, спонділоартроз і спонділоартралгію. Медкомісія дійшла висновку, що необхідно провести перевірку діагнозу та визначення тактики її лікування, а отже, були потрібні додаткові обстеження та консультації з фахівцями. Проте заявниця відмовилася проходити запропоноване рентгенологічне обстеження.

95. 12 листопада 2011 року заявниці призначили новий курс лікування: «Аскорутин» та тетраміцин.

96. 14 листопада 2011 року її оглянула медкомісія, але вона відмовилася проходити детальне обстеження та здати кров на аналіз.

97. 16 листопада 2011 року заявниця відмовилася приймати тетраміцин, який їй призначили того ж дня.

98. 19 листопада 2011 року заявницю оглянула медкомісія за присутності лікаря П. та її медсестри. З метою коригування попередньо призначеного курсу лікування заявниці рекомендували здати кров на аналіз, але вона відмовилася це зробити. Заявниця також відмовилася проходити детальне обстеження та приймати уколи «Бетаметазону» (стероїд з протизапальною та імуносупресивною дією). Медкомісія рекомендувала продовжувати попередній курс лікування.

99. 23 листопада 2011 року заявниця пройшла обстеження черевної порожнини (включаючи МРТ). Їй було рекомендовано здати зразки крові, сечі та калу для лабораторних досліджень, але вона відмовилася це зробити. Медкомісія не встановила жодних ознак якихось захворювань підшлункової залози, але виявила хронічний холецистит, після фази загострення, та призначила «Хофітол» (засіб від розладів травлення). Заявниці рекомендували продовжувати приймати аскорбінову кислоту та рутин, виключити зі свого раціону жирну, смажену та гостру їжу та збільшити дозу лікарських засобів, які вона приймала, призначених для виведення токсичних речовин з організму. Медкомісія зазначила, що заявниця не повністю дотримувалася попередньо наданих рекомендацій.

100. У ході огляду 26 листопада 2011 року заявниця скаржилася на те, що після ін'єкцій вітамінів групи В («Мільгамма») у неї була алергічна реакція. Після прийому однієї таблетки «Телфасту» (фексофенадін, антигістамін) алергічна реакція припинилася. За її твердженнями, на її тілі не було нових гематом. Їй призначили «Фуросемід» (діуретик).

101. 6–29 листопада 2011 року заявницю щоденно оглядали лікарі медчастини СІЗО. Вона скаржилася на головний біль, зневоднення, дискомфорт в епігастрії та правому підребер'ї, на порушення сну, але відмовилася проходити детальний огляд та заявила, що дотримуватиметься призначеного курсу лікування на власний розсуд. У цей період вона зазначала, що біль у поперековій ділянці хребта зменшився.

102. 29 листопада 2011 року за її клопотанням її було переведено до стаціонару медчастини СІЗО. Після первинного огляду їй було призначено курс лікування: «Диклофенак» (протизапальний лікарський засіб), «Фуросемід», «Сірдалуд» (м'язовий релаксант), «Дипроспан» (кортикостероїд), «Мільгамма», «Паріет», «Хофітол», аскорбінову кислоту, рутин та «Віпросал В» (знеболювальна мазь). Їй також було рекомендовано здати кров для загального аналізу та аналізу на біохімію та коагулограму, здати аналізи сечі та калу, а також призначено спеціальну дієту.

103. 30 листопада 2011 року заявницю оглянув начальник медчастини СІЗО, який діагностував розповсюджений поперековий остеохондроз у вигляді правосторонньої люмбоішалгії із помірно вираженим больовим синдромом, але без ознак компресійної радикулопатії, та гемангіоми.

104. 2 грудня 2011 року її оглянула медкомісія за присутності лікаря П. та її медсестри. Їй було рекомендовано здати кров на аналіз, але вона відмовилася від цього, продовжуючи наполягати на конфіденційному дослідженні крові поза межами України за участю її особистого лікаря та без участі представників держави.

105. Заявниця стверджувала, що 7 грудня 2011 року її захисник перебував у медичній частині СІЗО з метою підготовки до засідання в апеляційному суді. Заявниця та її захисник не могли провести свою зустріч на самоті, тому що вона не могла рухатися, самотійно ходити або сидіти.

106. 8 грудня 2011 року заявниця відмовилася проходити огляд медичною комісією, яка, вивчивши наявну медичну документацію, зазначила, що, серед інших захворювань, заявниця страждала на хронічний холецистит після фази загострення та що вона не повністю дотримувалася попередньо наданих медичних рекомендацій.

107. 12 грудня 2011 року заявницю знову оглянула медкомісія. Заявниці рекомендували, *inter alia*, продовжити використовувати «*Discus Compositum*» та «*Traumeel S*». (гомеопатичні мазі, призначені для зменшення болю в суглобах та запалення), здати кров на загальний аналіз, біохімію та коагулограму, та здати аналізи сечі та калу. Заявниці неодноразово пропонували можливість здати кров для лабораторного дослідження, але вона відмовилася від цього. Медкомісія знову відзначила, що заявниця не повністю дотримується попередньо наданих рекомендацій. Також зазначалося, що не було потреби у хірургічному втручанні.

108. 13 та 14 грудня 2011 року заявниці було рекомендовано пройти огляд фахівцями Міністерства охорони здоров'я та України та Державної пенітенціарної служби України, але вона відмовилася від цього.

109. 16 грудня 2011 року заявницю оглянули медичні фахівці Державної пенітенціарної служби України. Грунтуючись на акті комісійного огляду від 12 грудня 2011 року та інформації, отриманій під час медичного огляду 16 грудня 2011 року, медкомісія встановила, що немає протипоказань до участі заявниці в судовому засіданні.

110. 21 грудня 2011 року заявниця пройшла електро- та ехокардіографічне обстеження. Жодних серцевих хвороб виявлено не було.

Е. Умови тримання заявниці у Качанівській виправній колонії

1. Побутові умови

111. 30 грудня 2011 року заявницю доправили до Качанівської виправної колонії у м. Харкові для відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Її тримали у камері площею 37,1 кв. м, в якій перебувала ще одна засуджена. Камера була оснащена двома метало-пластиковими вікнами, кожне площею 3,5 кв. м, що забезпечували природне освітлення та вентилявання камери. Штучне освітлення

забезпечувалося люмінесцентними енергозберігаючими лампами. Камера також вентильовалася механічно.

112. У камері була окрема душова площею 3,5 кв. м та туалет площею 4,1 кв. м. Душова була обладнана, серед іншого, нагрівачем води та пральною машиною. Тому заявниця мала цілодобовий доступ до гарячої та холодної води та могла приймати душ у будь-який час. Інвентар камери складався з двох окремих дерев'яних ліжок із ортопедичними матрацами, чотирьох наборів постільної білизни, шафи-купе, кухонного столу, журнального столу, двох стільців, вішалки, тумбочки для взуття та набору кухонних меблів із мийкою для посуду та шафками. У камері також був телевізор, дошка для прасування, фен, холодильник, мікрохвильова піч, електричний чайник та увесь необхідний кухонний посуд.

113. Їжа надавалася відповідно до норм національного законодавства. Їжа готувалася у їдальні виправної колонії та доставлялася ув'язненим у спеціальних контейнерах. Крім того, заявниця мала право отримувати необмежену кількість передач, що містили продукти харчування. До 5 квітня 2012 року заявниця отримала тридцять таких передач.

114. Як стверджував Уряд, з дати її прибуття до виправної колонії заявниця відмовлялася робити щоденні прогулянки через стан свого здоров'я. За загальними правилами, вона мала право на щоденні прогулянки у будь-який час дня. Майданчик для прогулянок мав площу 52 кв. м.

115. Заявниця стверджувала, що через стан свого здоров'я вона зверталася з проханням надати милицю, а 17 січня 2012 року — ходунки для допомоги їй в самостійному пересуванні, але адміністрація виправної колонії відмовила їй у наданні допоміжних засобів для ходіння. У результаті, заявниця не могла самостійно пересуватись у своїй камері, не кажучи вже про можливість самостійно здійснювати щоденні прогулянки на відкритому повітрі. Адміністрація виправної колонії не вжила жодних заходів для того, щоб забезпечити її ходунками або візком для допомоги їй у пересуванні або щоб дозволити їй бувати на відкритому повітрі.

2. Лікування, що надавалося заявниці

116. Як стверджує Уряд, 7 січня 2012 року заявницю оглянули в Комунальному закладі охорони здоров'я «Обласна клінічна лікарня — Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» (далі — обласна клінічна лікарня). Вона пройшла спіральну комп'ютерну томографію мозку, МРТ шийного відділу хребта, попереково-крижаного відділу хребта та шиї, а також здала кров на аналіз. У ту ж дату її оглянули медичні спеціалісти

Харківського національного медичного університету та Державної пенітенціарної служби України. За результатами цього огляду були підтверджені такі попередні діагнози: розповсюджений остеохондроз шийного та поперекового відділів хребта у вигляді правосторонньої люмбоішалгії з помірно вираженим больовим синдромом, без ознак компресійної радикулопатії, та гемангіоми тіл поперекового відділу хребта. Проте протрузія міжхребцевого диску порівняно з попередніми результатами МРТ зменшилася. Заявниці було рекомендовано залишатися під динамічним спостереженням лікарів виправної колонії, контролювати артеріальний тиск двічі або тричі на день, вимірювати температуру тіла двічі на день. Також на 10 січня 2012 року було призначено огляд у невропатолога та отоларинголога. Їй також було призначено «Бетагістин» (протизапаморочливий лікарський засіб), «Детралекс» та «Діакарб» (ацетазоламід, інгібітор, що використовується для лікування різноманітних захворювань, включаючи глаукому, епілептичні напади та висотну хворобу, та який також діє як діуретик); та, у разі необхідності, курс симптоматичної терапії, лікувальної фізкультури та лікувального масажу.

117. 14 лютого 2012 року заявницю оглянули німецькі лікарі з берлінської клініки «Шаріте», які 17 лютого 2012 року рекомендували перевести її до спеціалізованої лікарні для додаткового обстеження та лікування.

118. 23 лютого 2012 року заявниця пройшла додаткові обстеження.

119. 7 березня 2012 року відбулася спільна зустріч українських та німецьких лікарів з метою вироблення спільного підходу в лікуванні заявниці. Як стверджує Уряд, після отримання рекомендацій німецьких лікарів було розроблено спільний план комплексного лікування заявниці. Проте, за словами заявниці, німецьких лікарів не було запрошено на обговорення і вони не підписували рекомендації, про які йдеться.

120. Як стверджує Уряд, 12, 15, 19, 22 та 26 березня 2012 року заявниці було запропоновано можливість розпочати курс лікування, рекомендований німецькими лікарями відповідно до розробленого плану. Проте заявниця відмовилася проходити цей курс лікування, наполягаючи на госпіталізації до цивільної лікарні, не виключаючи медичний заклад у Німеччині. Однак вона погодилася на госпіталізацію до медичної установи, проінспектованої та рекомендованої німецькими лікарями.

121. 14 березня 2012 року заявниця звернулася до Суду за правилом 39 Регламенту Суду з клопотанням вказати Уряду на необхідність забезпечення їй належного лікування незалежними лікарями у спеціалізованій установі.

122. 15 березня 2012 року Суд застосував тимчасовий захід за правилом 39 Регламенту Суду та вказав Уряду «забезпечити, щоб

заявниця отримувала лікування, що відповідає її скаргам, із розміщенням у належному лікувальному закладі».

123. 16 березня 2012 року Уряд доставив медичне обладнання із найближчих лікарень до виправної колонії. У ту ж дату заявниці було запропоновано зробити люмбарну пункцію у терапевтичному відділенні. Вона відмовилася пройти цю процедуру на тій підставі, що це було хірургічним втручанням, що мало проводитися у приміщенні для хірургічних операцій, а відділення не мало належних, стерильних умов і там не було належного медичного обладнання.

124. 15, 22, 24 та 25 березня 2012 року заявниця подавала письмові клопотання про надання лікування та скаржилася до адміністрації виправної колонії на відсутність такого лікування. 26 та 30 березня 2012 року начальник виправної колонії запропонував заявниці можливість пройти лікування у медичній частині виправної колонії, а також дозволив їй обрати одну з двох медичних установ, у якій вона проходитиме процедуру паравертебральної блокади. Заявниця попросила надати їй можливість проконсультуватися з невропатологом, лікарем П., який був її лікарем у СІЗО № 13 та діагнози якого були повністю підтверджені німецькими лікарями. Начальник виправної колонії відмовив їй у проведенні консультацій з лікарем П., посилаючись на висновки від 7 березня 2012 року, які, як стверджувалося, відображали спільну позицію українських та німецьких лікарів.

125. 27 березня 2012 року заявниця відмовилася від поміщення як в Обласну клінічну лікарню так і в Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка АМН України, з метою проходження процедури з паравертебральної блокади.

126. Уряд зазначив, що 2 квітня 2012 року заявницю оглянула медкомісія разом з Першим заступником Міністра охорони здоров'я України, спеціалістами Національного медичного університету імені О. О. Богомольця та Інституту патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка АМН України. Заявниці було призначено лікування у Центральній клінічній лікарні Укрзалізниці у м. Харкові (далі — Центральна клінічна лікарня). У той же час їй було роз'яснено, що матеріально-технічна база цієї установи відповідає вимогам, встановленим медичними спеціалістами з Німеччини. Заявниця погодилася пройти курс лікування.

127. Проте наступного дня вона змінила свою думку та пояснила це тим, що Центральна клінічна лікарня не була спеціалізованою медичною установою, що відповідає вимогам, які містяться у тимчасовому заході, запровадженому Судом 15 березня 2012 року. Вона також зазначила, що вона проходитиме курс лікування у зазначеній вище установі лише після того, як німецькі лікарі

підтвердять, що вона може забезпечити лікування, рекомендоване ними.

128. 4 квітня 2012 року заявниці запропонували перевести її до Центральної клінічної лікарні. Її оглянула медкомісія. Їй повідомили, що медкомісія відвідала Центральну клінічну лікарню, визнала її матеріально-технічну базу задовільною і дійшла висновку, що лікарня забезпечить найкращі умови для лікування заявниці. Заявниця погодилася проходити там лікування, за умови, що лікарні буде надано оцінку лікарями з Німеччини, які мали прибути 6 квітня 2012 року.

129. 13 та 15 квітня 2012 року німецькі лікарі оглянули заявницю та перевірили якість лікарні, запропонованої Урядом. Вони визнали прийнятною стерильність лікарні та щирі спроби її лікарів бути відкритими, дружніми та ввічливими, наголошуючи, у той же час, на тому, що за наданий їм короткий час вони не могли оцінити, чи могли лікарі запропонувати увесь комплекс заходів, що лежав в основі необхідного лікування.

130. 17 квітня 2012 року німецькі лікарі надали свої висновки щодо відповідності Центральної клінічної лікарні потребам заявниці. Звіт зазначав низку проблем, що могли виникнути при проходженні заявницею лікування у Центральній клінічній лікарні.

3. Випадок, пов'язаний з доправленням заявниці до лікарні 20 квітня 2012 року, та його розслідування

131. Листом від 20 квітня 2012 року, направленим Урядом о 16:54, Суд звернувся до Уряду з проханням повідомити йому до 27 квітня 2012 року про те, яких заходів ним було вжито для дотримання умов тимчасового заходу, запровадженого 15 березня 2012 року.

132. У невизначений час того ж дня медкомісія у складі п'ятьох лікарів відвідала заявницю. В акті, складеному того ж дня, зазначається таке:

«До Качанівської виправної колонії (№ 54) прибули члени Міжнародної медичної комісії..., які 20 квітня 2012 року у супроводі працівників Качанівської виправної колонії (№ 54) пройшли до кімнати, де знаходиться засуджена Ю. В. Тимошенко із пропозиціями про проведення медичного огляду.

В ході спілкування з засудженою Ю. В. Тимошенко члени комісії в черговий раз обґрунтовано, переконливо та наполегливо пропонували їй нарешті розпочати курс лікування, визначений членами Міжнародної медичної комісії та підтверджений знову німецькими фахівцями 13 квітня 2012 року, в умовах стаціонару державного лікувального закладу Центральної клінічної лікарні «Укрзалізниці», де створені усі умови для проведення як медикаментозного, так і фізіотерапевтичного лікування із всіма можливостями його корегування, доповнення та розширення при виникненні необхідності та об'єктивних показів.

Засуджена під час спілкування з членами комісії сиділа за столом. Налаштована була до співбесіди з фахівцями добре. Знайомилась з довідкою, переданою керівництвом колонії про висновки фахівців щодо оцінки лікарні.

Члени медичної комісії в форматі консиліуму ретельно проаналізували висновки німецьких лікарів за результатами огляду державного лікувального закладу Центральної клінічної лікарні «Укрзалізниці» та засудженої Тимошенко Ю. В. 13 квітня 2012 року (лист МЗС України від 19.04.2012 № 411/17-994-313 дск); отримали та обговорили інформацію від медичних працівників Качанівської виправної колонії (54) про стан здоров'я засудженої Тимошенко Ю. В.; прийняли до уваги об'єктивні дані, отримані від медичних працівників Качанівської виправної колонії (№ 54) про відсутність погіршення стану здоров'я засудженої; врахували також, що при спілкуванні не отримано додаткових скарг від неї на стан здоров'я.

Комісія повторно рекомендувала госпіталізацію для проведення комплексного лікування, на що пацієнтка вчергове заявила, що вона має бажання лікуватись в стаціонарі, проте не визначила терміни його початку.

На підставі та з урахування всієї повноти отриманої медичної інформації, члени комісії узгоджено дійшли висновку, що станом на 20 квітня 2012 року існує об'єктивна можливість транспортування засудженої Тимошенко Ю. В. як до місця проведення лікування, так і в інших випадках, передбачених законом України».

133. У той же день начальник медичної частини Качанівської виправної колонії розпорядився про госпіталізацію заявниці до Центральної клінічної лікарні Укрзалізниці. Того ж дня, 20 квітня 2012 року, приблизно о 23:00 заявницю було доправлено до лікарні. За її твердженнями, вона заперечувала проти переведення її до цієї лікарні, оскільки та не відповідала її потребам, і до неї застосували силу. Заявниця стверджувала, що у результаті вона отримала синці та гематоми на животі та низку гематом на руках.

134. Детальніша версія заявниці щодо розвитку подій вечора 20 квітня 2012 року є такою: приблизно о 21:00 її сусідка по камері була виведена з камери. Увійшли охоронці, і після того, як заявниця відмовилася слідувати за ними, вони силою змусили її залишити камеру. Вони загорнули її у простирадло та били її в область черевної порожнини. Відчувши гострий біль в області черевної порожнини та хребта, заявниця втратила свідомість і прийшла до тями лише у лікарні. Вона пригадала, що до карети швидкої її виносив один з охоронців. Незважаючи на постійне спостереження за її камерою, адміністрація виправної колонії стверджувала, що під час події запису не велось.

135. Як стверджувала заявниця, після її розміщення у лікарні вона відмовилася від лікування працівниками лікарні та попросила зв'язатися зі своїм захисником. Більш того, у відповідь на неправомірне застосування до неї сили з боку охоронців вона оголосила та розпочала голодування. Незважаючи на її звернення, захиснику заявниці не дозволили відвідати її 21 квітня 2012 року.

136. 22 квітня 2012 року приблизно о 14:00 її повернули до виправної колонії.

137. Заявниця стверджувала, що 23 квітня 2012 року вона звернулася з проханням про проведення огляду лікарями виправної колонії, проте вони проігнорували її звернення. У ту саму дату вона подала до прокуратури Харківської області скаргу про те, що її насильно доправили до лікарні, та про стверджуване жорстоке поводження. Вона стверджувала, що їй не дозволили зустрітися зі своїм захисником під приводом проведення у виправній колонії «санітарного дня». Захисник подав скаргу до прокуратури Харківської області.

138. Знов же 23 квітня 2012 року заявниця звернулася також з проханням про проведення незалежним експертом судової експертизи, але, за її словами, її звернення було відхилено прокуратурою Харківської області.

139. 24 квітня 2012 року заявниці дозволили зустрітися з її захисником уперше після її повернення до виправної колонії.

140. У ту саму дату вона показала свої синці медичним працівникам виправної колонії. Згідно з їхнім актом відвідування на тілі заявниці були виявлені легкі тілесні ушкодження (синець на лівому передпліччі та два синці в правій здухвинній ділянці, що утворилися внаслідок дії тупих твердих предметів за механізмом удару-стиснення, або при зіткненні з такими предметами за день або два до огляду заявниці. В акті відвідування також було встановлено, що час виникнення синців не співпадає із часом, вказаним заявницею. Зважаючи на розташування та кількість ушкоджень у заявниці, в акті відвідування зазначалося, що не менше ніж один удар було завдано в ділянку лівого передпліччя, та не менше двох — у ділянку черевної стінки. Акт вказував на те, що розташування цих тілесних ушкоджень було таким, що існувала ймовірність того, що заявниця могла завдати їх собі сама.

141. Як стверджував Уряд, 24 квітня 2012 року для огляду заявниці був запрошений судово-медичний експерт. Проте вона відмовилася проходити запропонований огляд.

142. Пізніше, у ту саму дату, начальник слідчого управління прокуратури Харківської області відмовив у порушенні кримінальної справи щодо працівників виправної колонії з огляду на відсутність в їхніх діях *corpus delicti*. Як стверджувала заявниця, на прес-конференції прокурор визнав факт застосування до заявниці сили, але вважав її виправданою.

143. Наступного дня вищезазначену постанову про відмову в порушенні кримінальної справи скасували через широке розповсюдження у засобах масової інформації відомостей про тілесні ушкодження, які, як стверджувалося, були завдані заявниці працівниками виправної колонії. Прокурор також отримав результати

огляду заявниці медичними працівниками виправної колонії від 24 квітня 2012 року, який підтверджував наявність синців. Отже, було необхідним додаткове розслідування.

144. 25 квітня 2012 року представник Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відвідав заявницю і в той самий день Уповноважений Верховної Ради України з прав людини пані Ніна Карпачова зробила публічну заяву щодо стану здоров'я заявниці та того факту, що під час доправлення її до лікарні до неї неправомірно застосували фізичну силу. Вона зазначала таке:

«У присутності начальника Качанівської колонії Юлія Тимошенко надала згоду Представнику Омбудсмана на зовнішній огляд місць тілесних ушкоджень. Під час зовнішнього огляду було встановлено наявність синців на передпліччі, ділянці ліктьового суглобу правої руки, а також значного розміру синця у правій пахвинній ділянці живота.

Юлія Тимошенко підтвердила свою заяву від 23 квітня, зроблену прокурору Харківської області ... і висловила обурення відсутністю реагування на заяву, а також заявила про факт неповідомлення Омбудсману України про звернення до неї з цього приводу і прохання негайного приїзду до колонії. Представник Уповноваженого з прав людини з метою перевірки всіх обставин застосування до Юлії Тимошенко фізичного насильства зустрівся з прокурором Харківської області ... і начальником управління Державної пенітенціарної служби України у Харківській області....

Уповноважений з прав людини змушена констатувати, що на кінець робочого дня 24 квітня 2012 року прокуратура належним чином не відреагувала на заяву Юлії Тимошенко.

Омбудсман України заявляє, що конвоювання Юлії Тимошенко у такий спосіб є жорстоким поводженням з ув'язненою і може бути розцінено як катування відповідно до статті 3 Європейської Конвенції з прав людини...

У зв'язку з цим Уповноважений з прав людини вимагає:

1. Від Генерального прокурора України порушити кримінальну справу та відсторонити від виконання посадових обов'язків всіх причетних до факту брутального поводження з Юлією Тимошенко під час її конвоювання з колонії.

2. Від керівника Державної пенітенціарної служби України терміново забезпечити всю належну медичну допомогу відповідно до рішення Європейського Суду з прав людини та висновків українських та незалежних іноземних лікарів».

145. Того ж дня заявниця подала нове клопотання про призначення тимчасового заходу за правилом 39 Регламенту Суду з проханням про те, щоб Уряд було зобов'язано невідкладно вжити усіх можливих доступних йому заходів для того, щоб забезпечити її лікування у німецькій клініці «Шаріте».

146. 26 квітня 2012 року заявниці ще раз запропонували пройти судово-медичну експертизу, але, як стверджував Уряд, заявниця відмовилася від огляду. В результаті, завідувач кафедри судово-медичної експертизи Харківської медичної академії післядипломної освіти МОЗ України, доктор медичних наук був призначений для проведення оцінки її ушкоджень на основі акту відвідування від 24

квітня 2012 року. Він підтвердив те, що акт було складено згідно з відповідними вимогами. Він повністю погодився із висновками лікарів та зазначив, що, з огляду на стан гематом у момент їх фіксації 24 квітня 2012 року та їхнє утворення за один або два дні до огляду заявниці, ушкодження не могли бути спричинені 20 квітня 2012 року. Крім того, особисто ознайомившись з медичною документацією, в якій фіксувався стан здоров'я заявниці під час її тримання у Київському СІЗО № 13, він зазначив, що рецидивні підшкірні «гематоми» час від часу з'являлися на тілі заявниці, починаючи з 16 серпня 2011 року, і не були результатом сторонніх ударів, а могли бути результатом стану, пов'язаного з судинною системою та системою циркуляції крові заявниці. Експерт також висловив свою думку щодо фотоматеріалів, опублікованих у засобах масової інформації, зазначивши, зокрема, що фотографії, на яких ґрунтувалися висновки, висловлені у засобах масової інформації, не могли бути предметом будь-якого автономного оцінювання та, загалом, що усі думки, засновані на фотографіях, будуть необґрунтованими.

147. Як стверджувала заявниця, судово-медичний експерт склав висновок, в якому зазначив, що її тілесні ушкодження були «завдані нею самою». Вона відмовилася підписувати висновок, оскільки, на її думку, він хибно допускав, що її ушкодження були «нанесені нею самою». Вона звернулася з проханням про проведення судової експертизи незалежним лікарем, але її прохання було відхилено прокуратурою Харківської області.

148. 27 квітня 2012 року Уповноважений Верховної Ради України з прав людини опублікувала фотографії синців заявниці. Наступного дня прокуратура міста Києва, як стверджувалося, провела обшуки у приміщеннях Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та викликала для допитів декількох працівників Секретаріату, які були залучені до складання звіту щодо фізичних ушкоджень заявниці, нанесених їй у виправній колонії. Як стверджувала заявниця, Уряд заявив, що пані Ніна Карпачова примусила своїх працівників зробити неправдиві заяви щодо синців на тілі заявниці, не вказуючи жодних імен або джерел для таких заяв.

149. 3 травня 2012 року слідчий прокуратури знову відмовив у порушенні кримінальної справи щодо працівників виправної колонії через відсутність будь-яких ознак злочину у їхніх діях. У своїй постанові він, *inter alia*, зазначив таке:

«24.04.2012 о 09:50 за направленням прокуратури області у житловому приміщенні установи судово-медичним експертом Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи Сербіненко І. Ю. запропоновано Тимошенко Ю. В. пройти судово-медичне обстеження, на що остання також категорично відмовилася...

26.04.2012 о 7.55 Тимошенко Ю. В. черговий раз категорично відмовилась від проходження судово-медичного обстеження за участю завідувача відділенням судово-медичних експертиз ХОБСМ Свентицької С. Г. ...

...
До матеріалів перевірки долучені копії заяв Тимошенко Ю. В. від 24.04.2012 про прохання проводити її огляд працівниками колонії на предмет документування у неї тілесних ушкоджень у присутності прокурора та про небажання проведення її огляду судово-медичним експертом Сербіненко І. Ю., де також власноруч Тимошенко Ю. В. зазначено про її огляд та документування характеру усіх наявних у неї станом на 24.04.2012 тілесних ушкоджень співробітниками КВК № 54: черговим лікарем Малюгою В. А., черговою медичною сестрою Родіною В. І., начальником медичної частини Цюрою О. М., старшим оперуповноваженим оперативної частини Макаренком А. М. та внесення усіх цих даних до її медичної картки. ...»

150. Як стверджував Уряд, для встановлення обставин доправлення заявниці до лікарні 20 квітня 2012 року, її повернення до виправної колонії 22 квітня 2011 року та нанесення їй тілесних ушкоджень слідчий зібрав свідчення начальника виправної колонії та чотирнадцяти інших її працівників, двох медичних працівників та двох водіїв карети швидкої допомоги, які перебували на чергуванні, шести членів медкомісії, двох працівників лікарні та інших осіб.

151. Начальник виправної колонії зазначив, що 20 квітня 2012 року він надав дозвіл на перевезення заявниці до лікарні. Потім він надав заступникові начальника виправної колонії (також начальнику відділу охорони) та іншому заступнику начальника виправної колонії вказівку забезпечити перевезення заявниці. Йому повідомили про те, що заявниця не заперечувала проти свого перевезення та не скаржилася на завдання жодних ушкоджень. 22 квітня 2012 року заявницю відвідував черговий медичний персонал виправної колонії, який не виявив на її тілі жодних ушкоджень, тоді як сама заявниця не робила жодних заяв щодо того, що вона зазнала ушкоджень. Начальник виправної колонії не надавав жодних вказівок своїм підлеглим щодо застосування до заявниці заходів фізичного характеру.

152. Заступник начальника виправної колонії стверджував, що 20 квітня 2012 року він допомагав заявниці спуститися східцями до карети швидкої допомоги та супроводжував її до лікарні. Повільно спускаючись сходами з другого на перший поверх, заявниця сказала йому, що вона втопилася, і дозволила йому понести її. Він відніс заявницю до карети швидкої допомоги, розмістив її на ношах-каталці та допоміг водієві встановити ноші-каталку у кареті швидкої допомоги. Він уточнив, що у його присутності заявниці не було завдано жодних тілесних ушкоджень. Схожі свідчення також були надані іншим заступником начальника виправної колонії та старшим інспектором.

153. Начальник медичної частини виправної колонії стверджував, що 20 квітня 2012 року приблизно о 19:00 год. він та двоє заступників начальника виправної колонії пішли до камери заявниці та повідомили їй про те, що вона мала бути госпіталізована і повинна була пройти огляд. Він попросив її зібрати особисті речі. Приблизно о 21:30 заявницю помістили до карети швидкої допомоги. Під час її перевезення до лікарні вона не висловлювала жодних скарг щодо завдання їй тілесних ушкоджень. Начальник медичної частини виправної колонії стверджував, що заявниця не втрачала свідомості. Як тільки карета швидкої допомоги прибула до лікарні, заявниці було рекомендовано пройти первинний медичний огляд, але вона відмовилася. 23 квітня 2012 року приблизно о 09:30 медичні працівники виправної колонії пішли оглянути заявницю, але вона відмовилася проходити медичний огляд. Вона не висловила жодних скарг і персонал не виявив жодних ушкоджень на її тілі. Приблизно о 08:39 24 квітня 2012 року, під час їхнього відвідання, на шкірі заявниці з'явилися зміни і вона дозволила медичним працівникам їх оглянути. Проте начальник медичної частини виправної колонії зазначив, що вона категорично відмовилася від обстеження її ушкоджень судово-медичним експертом. Аналогічні свідчення надали лікар виправної колонії, черговий лікар виправної колонії та медсестра.

154. Охоронці з відділу нагляду та безпеки виправної колонії стверджували, що 20 квітня 2012 року вони перебували на добовому чергуванні у відділенні № 1 виправної колонії, де знаходилася камера заявниці. Відділення було обладнане камерами відеоспостереження, що працювали у режимі реального часу, але без функції запису даних. Спостерігаючи за камерою заявниці по монітору, один із інспекторів сказав, що не бачив застосування до заявниці фізичної сили з боку працівників виправної колонії, які прийшли до неї, та не чув жодного шуму. Як тільки працівники залишили камеру, інспектор побачив на екрані, що заявниця прийняла душ, збрала свої особисті речі та лягла у ліжку. У ході відеоспостереження охоронці не помітили, щоб заявниця зазнала якихось тілесних ушкоджень.

155. Лікар-кардіолог, фельдшер швидкої допомоги, який працював у складі бригади швидкої допомоги, та водій карети швидкої допомоги стверджували, що увечері 20 квітня 2012 року вони прибули до виправної колонії. Вони бачили молодого чоловіка, який виносив заявницю на руках із дверей прогулянкового двору, та розмістив її на ношах-каталці. Вони не помітили жодних ушкоджень на тілі заявниці.

156. Причетні працівники виправної колонії надали пояснення, що приблизно о 22:00 20 квітня 2012 року вони сіли до карети швидкої допомоги для того, щоб конвоювати заявницю до лікарні,

та супроводили її до палати на дев'ятому поверсі. Заявниця не висловлювала жодних скарг за їхньої присутності. Як вони стверджували, ніхто не завдавав їй жодних тілесних ушкоджень.

157. Лікар та водій карети швидкої допомоги стверджували, що 22 квітня 2012 року вони перебували на чергуванні. Після їхнього прибуття до лікарні приблизно опівдні заявницю занесли на ношах-каталці та розмістили на каталці.

158. Заступник Міністра охорони здоров'я України стверджувала, що заявницю привезли до виправної колонії у супроводі машин міліції. Вона не висловлювала жодних скарг присутнім особам і вони не помітили, щоб у неї були якісь тілесні ушкодження. Вона стверджувала, що 20 квітня 2012 року медкомісія рекомендувала заявниці розпочати курс лікування у лікарні. Заявниця не відмовлялася від курсу лікування, але висловила бажання проконсультуватися зі своїм захисником. Приблизно о 22:40 заявницю було доставлено до лікарні, але свідок не знала конкретних деталей її перевезення. Вона знала що 20–22 квітня 2012 року заявниця відмовлялася надати дозвіл на проведення будь-яких медичних оглядів або курсів лікування. Під час її відвідання заявниці, остання не висловлювала жодних скарг і на жодній видимій частині її тіла не було жодних тілесних ушкоджень. Аналогічні свідчення надали інші члени медкомісії.

159. Лікарі лікарні під час їхнього допиту показали, що після прибуття заявниці до лікарні о 22:40 її одразу госпіталізували. Під час її госпіталізації до лікарні вона відмовилася надавати дозвіл на будь-які її огляди. 21 квітня 2012 року вона лише скаржилася на біль у спині та головний біль. Вона не висловлювала жодних інших скарг.

160. Сусідка заявниці по камері стверджувала, що у другій половині дня 20 квітня 2012 року працівник виправної колонії прийшов до камери та повідомив заявниці про те, що було надано дозвіл на її госпіталізацію. Заявниця відмовилася від перевезення до лікарні, але начальник медичної частини виправної колонії попросив її бути готовою до перевезення. Заявниця попросила сусідку по камері зібрати необхідні речі, у разі, якщо вони знадобляться. Сусідка заявниці по камері у подальших поясненнях вказала, що приблизно о 21:00 працівники вивели її з камери та супроводили її до медчастини.

161. У ході розслідування були допитані особи, які відбували покарання у виправній колонії і які розміщувалися у камерах поруч з камерою заявниці. Вони показали, що увечері 20 квітня 2012 року вони не чули жодних криків або іншого шуму.

4. Подальші події, пов'язані з лікуванням заявниці

162. 4 травня 2012 року заявниця повідомила Суду, що законодавство України не передбачає можливості участі лікарів з-

поза меж відповідного закладу (ані українських, ані закордонних) у лікуванні у конкретній лікарні, якщо вони не є її працівниками.

163. У той самий день Уряд повідомив Суду про те, що він зробить виняток із вищезазначеного правила та дозволить німецьким лікарям приєднатися до групи українських лікарів Центральної клінічної лікарні та брати участь у лікуванні заявниці, яке мало розпочатися 8 травня 2012 року.

164. 9 травня 2012 року заявницю було перевезено до Центральної клінічної лікарні, де розпочалося її лікування під наглядом німецького невропатолога. У ту саму дату закінчилося її двадцятидоденне голодування.

165. У листі від 12 травня 2012 року захисник заявниці стверджував, що заявниця знаходилася під цілодобовим відеоспостереженням, навіть коли проходила медичні процедури. Адміністрація установи виконання покарань також, як стверджувалося, оприлюднила у засобах масової інформації повну історію хвороби заявниці та опублікувала відеозаписи, які, як стверджував захисник, були зроблені у її камері.

166. Згідно зі звітом, наданим німецьким лікарем, про лікування заявниці з 7 до 17 травня 2012 року, припинення її голодування було повільним, але успішним, та дозволило розпочати деякі фізіотерапевтичні заходи. Проте, оприлюднення 15 травня 2012 року на телебаченні її раціону та курсу лікування спричинило її сильне обурення. В результаті, заявниця припинила лікування та навіть розглядала можливість повної відмови від нього та повернення до виправної колонії. Її переконали продовжити курс лікування за умови, що при проведенні в лікарні консультацій з лікуючими лікарями не будуть присутні лікарі, що безпосередньо не залучені до лікування.

167. 16 травня 2012 року заявниця подала заяву про порушення кримінальної справи за фактом постійного за нею спостереження у лікарні та оприлюднення конфіденційної інформації щодо стану її здоров'я. 1 червня 2012 року прокурор повідомив заявниці про те, що не було жодних підстав для порушення справи у цьому зв'язку.

168. 27 травня 2012 року німецький лікар надав інший звіт про лікування заявниці з 21 по 27 травня 2012 року. Він зауважив готовність до співпраці лікарів Центральної клінічної лікарні, які належним чином враховували його рекомендації. У звіті також зазначалося, що заявниця довіряла компетентності та сумлінності медичних працівників лікарні. Лікар також відзначив прогрес у терапії та збільшення у заявниці кількості вільного часу до трьох з половиною годин щодня. У той же час, він вказав на те, що заявниця знаходилася у стресі через постійне відеоспостереження та присутність охорони в її палаті. Він зазначив, що заявницю відгороджували завісою від камер відеоспостереження лише під час його візитів. Це часто відбувалося

лише після його нагадувань. Охорона залишалася у палаті під час усіх медичних процедур. Насамкінець, лікар зазначив, що заявниця продовжувала відмовлятися надати дозвіл на проведення в Україні будь-яких лабораторних аналізів крові, а тому розглядав можливість проведення аналізів у Німеччині.

169. 31 травня 2012 року тимчасовий захід, що застосовувався з 15 березня 2012 року, був скасований за клопотанням Уряду від 21 травня 2012 року. У ту саму дату було відхилено друге клопотання заявниці щодо тимчасового заходу, подане нею 25 квітня 2012 року.

170. 1 червня 2012 року німецький лікар надав ще один звіт про лікування заявниці, в якому він стисло виклав перешкоди для його успіху:

— протягом попередніх восьми місяців у заявниці накопичилася глибока недовіра до українських лікарів, тому що вони були державними службовцями, та вона відмовлялася отримувати від них лікування або давати дозвіл на здачу будь-яких зразків крові для аналізів;

— не було можливості проводити конфіденційні розмови із заявницею у форматі «лікар-пацієнт», що є важливою частиною терапії, через постійне відеоспостереження та присутність охорони і засудженої-сусідки по палаті, зв'язок якої з державними органами залишався нез'ясованим;

— мало місце порушення конфіденційності результатів оглядів, діагнозів та медичних призначень (наприклад, звіти, надані німецькими лікарями, були оприлюднені в Інтернеті без згоди на це з боку заявниці та лікарів);

— заявниця відмовлялася давати дозвіл на проведення будь-яких медичних заходів, що потребують дискретної обстановки, через страх дискредитації в очах громадськості у зв'язку з оприлюдненням відеозаписів; та

— міждисциплінарну терапію було важко організувати з огляду на неспроможність клініки «Шаріте» надіслати групу лікарів у повному складі.

171. Згідно з листом від 11 липня 2012 року, надісланим Урядом, інформація, опублікована у засобах масової інформації, стосувалася раціону заявниці та розкладу її медичних процедур і не була, як це стверджувалося, конфіденційною. Він також заперечував те, що вона містила якусь інформацію про стан здоров'я заявниці та характер медичних процедур, які вона проходила.

172. 8 червня 2012 року заявниця подала до Київського окружного адміністративного суду адміністративний позов, який вона доповнювала 31 серпня, 21 вересня, 17 жовтня та 24 жовтня 2012 року. Заявниця зверталася до суду з вимогою: (і) визнати протиправними усі дії службових осіб Державної пенітенціарної служби України

та Качанівської виправної колонії з огляду на недотримання її права на телефонні розмови відповідно до статті 110 Кримінального кодексу; (ii) зобов'язати Державну пенітенціарну службу України та Качанівську виправну колонію дотримуватися вимог статті 110 Кримінального кодексу України, надавши їй право на телефонні розмови також і на території Центральної клінічної лікарні Укрзалізниці; (iii) визнати протиправними усі дії службових осіб Державної пенітенціарної служби України та Міністерства охорони здоров'я України у зв'язку з розповсюдженням конфіденційної інформації щодо неї та стану її здоров'я; (iv) заборонити Міністерству охорони здоров'я України та Державній пенітенціарній службі України розповсюджувати у майбутньому конфіденційну інформацію щодо неї та стану її здоров'я; (v) визнати протиправними дії службових осіб Качанівської виправної колонії та Головного Управління Міністерства внутрішніх справ України у Харківській області у зв'язку зі встановленням на дев'ятому поверсі Центральної клінічної лікарні Укрзалізниці камер відеоспостереження, включаючи приховані, та веденням відеоспостереження за заявницею; (vi) визнати протиправними дії службових осіб Качанівської виправної колонії з проведення відеозапису перебування заявниці у Центральній клінічній лікарні Укрзалізниці; (vii) зобов'язати Качанівську виправну колонію та Головне управління Міністерства внутрішніх справ України у Харківській області з моменту набрання рішенням законної сили припинити спостереження та зняти відеофіксуючі засоби, що розташовані на дев'ятому поверсі Центральної клінічної лікарні Укрзалізниці, де перебуває заявниця; (viii) визнати протиправними дії службових осіб Головного управління Міністерства внутрішніх справ України у Харківській області при здійсненні охорони громадського порядку, встановлення загороджень, які перешкоджали вільному доступу громадян на дев'ятий поверх Центральної клінічної лікарні Укрзалізниці; та (ix) визнати протиправними дії службових осіб Качанівської виправної колонії щодо забезпечення охорони працівниками чоловічої статі у приміщеннях Центральної клінічної лікарні Укрзалізниці.

173. Рішенням від 30 жовтня 2012 року Київський окружний адміністративний суд відмовив у задоволенні позовних вимог заявниці. Щодо скарги на розповсюдження конфіденційної інформації про стан її здоров'я суд зазначив таке:

«Міністерством охорони здоров'я заперечуються позовні вимоги в цій частині з тих підстав, що інформація щодо стану здоров'я позивача є масовою, з огляду на суспільний розголос, інформацію було надано саме в порядку інформування громадськості про важливі факти, які стосуються життя та діяльності публічної особи. Відповідач стверджує, що розміщена в прес-релізі від 16.02.2012 р. інформація є інформацією про діяльність створеної комісії та результати

її роботи. Також МОЗ України стверджує, що заява Міністра є коментарем до інформації, яка була оприлюднена раніше засобами масової інформації.

...
Державною пенітенціарною службою України заперечується протиправність оприлюднення вищезазначеної інформації, з посиланням на те, що дану інформацію було опубліковано на спростування заяв, поширених у засобах масової інформації та мережі Інтернет. Зокрема, відповідач стверджує, що поширені в мережі Інтернет 25.11.2011 р., 01.12.2011 р., 08.12.2011 р., 13.02.2012 р., 17.02.2012 р., 27.02.2012 р., 09.03.2012 р., 23.03.12 р. повідомлення про стан здоров'я позивача та звернення громадян, народних депутатів та іноземних дипломатів, осіб до відповідача з приводу стану здоров'я позивача.

...
Розглянувши надані сторонами матеріали, суд доходить висновків, що інформація щодо стану здоров'я позивача та факту звернення позивача за лікарською допомогою вперше була розповсюджена особами, які уповноважені на це самим позивачем.

Зокрема, матеріали справи містять копію довіреності від 31.03.2011 р., зареєстрованої за № 165, виданої позивачем Власенку Сергію Володимировичу. Даною довіреністю позивач уповноважує зазначену особу на вчинення процесуальних дій від свого імені.

Також матеріали справи містять копію підписаного 17.02.2012 р. документа, адресованого «Всім, кого це стосується», за змістом якого було надано право Власенку Сергію Володимировичу та Тимошенко Євгенії Олександрівні комунікації з іноземними та українськими лікарями, право на прийняття від імені позивача рішення про повне або часткове зняття конфіденційності з будь-яких даних та результатів медичного обстеження, включаючи їх публічне розголошення та будь-які інші дії з цією інформацією та даними. Дана копія документа містить підпис та розшифровку підпису «Тимошенко».

Зазначену копію документа до матеріалів справи залучено в судовому засіданні 30.07.2012 р. за клопотанням представника позивача Власенка С. В.

Матеріалами справи підтверджується, що інформація щодо стану здоров'я позивача розповсюджувалася вищезазначеними особами, уповноваженими на це позивачем, починаючи з листопада 2011 р. ...

З огляду на те, що інформація розповсюджувалась уповноваженими представниками позивача, з якими позивач продовжує співробітничати, відкликаючи вищезазначену довіреність від 31.03.2011 р., зареєстровану за № 165, та не повідомляючи про анулювання права поширювати інформацію, суд вважає, що розповсюдження інформації щодо хвороби Ю. Тимошенко та факту звернення за лікарською допомогою було узгоджено нею та не порушувало її законних прав та інтересів, в тому числі прав, передбачених статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

...
Суд констатує, що розповсюдження уповноваженими представниками Тимошенко Юлії Володимирівни інформації про стан здоров'я позивача викликало великий суспільний резонанс та підвищений інтерес громадськості у країні та за її межами, оскільки Тимошенко Юлія Володимирівна є одним із відомих політиків та громадських діячів України протягом 1999–2011 років.

...
Відповідно, сукупність зазначених фактів дає підстави стверджувати, що Тимошенко Юлія Володимирівна є публічним суб'єктом суспільно-політичної діяльності в Україні, життя та діяльність якої викликає надзвичайно високий інтерес громадськості та засобів масової інформації як в Україні, так і в інших країнах.

Суд вважає, що відповідачами було поширено відомості щодо відмов від медичного обстеження та умов утримання у чіткій відповідності до статті 20 Закону України «Про інформацію», яка встановлює, що інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

...

Натомість, відповідачами не було поширено інформацію щодо поставленого діагнозу позивача, результатів його обстеження або призначених медичних процедур, вся розповсюджена інформація не містила будь-яких назв або інших зазначень, за якими можна ідентифікувати захворювання позивача.

Розглянувши додані до заперечень публікації, колегія суддів доходить висновків, що розповсюджена відповідачами інформація не виходила за рамки поля, попередньо визначеного безпосередньо уповноваженими представниками позивача та журналістами, які публічно надавали відповідні повідомлення та коментарі стосовно різноманітних аспектів стану здоров'я Тимошенко Юлії Володимирівни та обставин її перебування у лікувальному закладі. Суд вважає, що інформація, на яку посилається позивач в обґрунтування своїх вимог, надавалася відповідачами у відповідь на первинні коментарі представників самого позивача з метою інформування громадськості про об'єктивний стан справ, в тому числі, у відповідь на коментарі представників Тимошенко Юлії Володимирівни.

Розглядаючи заподіяння шкоди інтересам позивача поширенням інформації про нього, суд доходить висновків, що втручанням в особисте життя та розголошенням інформації не можна вважати поширення будь-якої інформації про стан здоров'я.

На думку суду, не порушує права позивача поширення інформації про ті обставини, які не мали місце щодо позивача, зокрема, інформації про ті заходи, які не були здійснені стосовно позивача, в тому числі і через відмову.»

174. У відповідь на скаргу заявниці щодо неправомірності відеоспостереження у лікарні, суд надав такі обґрунтування:

«Відповідно до статті 103 Кримінально-виконавчого кодексу України, адміністрація колонії має право використовувати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. Адміністрація колонії зобов'язана повідомляти засуджених про застосування технічних засобів нагляду і контролю. Перелік технічних засобів нагляду і контролю та порядок їх використання визначаються нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань.

Колегія суддів вважає, що даною правовою нормою передбачено здійснення за засудженими відеонагляду, який є одним із заходів при утриманні засудженого та контролю за його поведінкою. Таке обмеження прав засудженої особи прямо передбачено Кримінально-виконавчим кодексом України.

В процесі судового розгляду не знайшли підтвердження посилення позивача на здійснення спостереження під час медичних процедур, спостереження особами чоловічої статі та здійснення збереження інформації. При цьому колегія суддів враховує висновок спеціаліста від 22.10.2012 р. № 26, згідно з яким наданий на дослідження Державною пенітенціарною службою України

файл «Тимошенко в больнице.flw²» не записано на наданому на дослідження відеореєстраторі.

З огляду на що, колегія суддів доходить висновків про правомірність дій відповідачів в частині здійснення відеоспостереження.

Щодо здійснення відеоспостереження Головним управлінням Міністерства внутрішніх справ України в Харківській області, то суд виходить з того, що з урахуванням розташування відеокамер, встановлених вказаним відповідачем, позивач не перебуває під відеонаглядом ГУ МВС України у Харківській області. Встановлення ж даним відповідачем відеоспостереження з метою виконання покладених на нього функцій по охороні громадського порядку не порушує прав позивача та відповідає вимогам діючого законодавства.

Колегія суддів вважає, що відеоспостереження за переміщенням необмеженого кола осіб, зокрема і позивача, коридорами лікарні здійснюється правомірно і не порушує прав позивача.

Суд доходить висновків, що дії Головного управління МВС України в Харківській області з встановлення загороджень, які можуть перешкоджати вільному доступу громадян на 9-ий поверх ДЛПЗ «Центральної клінічної лікарні Укрзалізниці», прав позивача не порушує, оскільки позивача обмежено у пересуванні через наявність статусу засудженої особи. При цьому обмеження позивача у вільному пересуванні приміщеннями палати, яке не оспорується сторонами, спростовує порушення прав позивача обмеженням доступу на поверхх».

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

175. Кримінальний кодекс України 2001 року

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

«1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб,—

карається...

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки,— карається...»

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень

«1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб —

карається...

2. перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства,

² Тимошенко в лікарні.

застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування,—

карається...

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки,—

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

176. Кримінально-процесуальний кодекс України 1961 року

Стаття 148. Мета і підстави застосування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність. ...»

Стаття 165-2. Порядок обрання запобіжного заходу

«На стадії досудового розслідування справи запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, обирає орган дізнання, слідчий, прокурор.

Якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання вправі внести прокурор. При вирішенні цього питання прокурор зобов'язаний ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення.

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого.

Якщо в поданні ставиться питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя вправі своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Затримання в цьому випадку не може продовжуватися більше сімдесяти двох годин; а в разі коли особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд,— не більше сорока восьми годин з моменту доставки затриманого в цей населений пункт.

Після одержання подання суддя, який визначається в порядку, встановленому частиною третьою статті 162 цього Кодексу, вивчає матеріали кримінальної справи, представлені органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого, а при необхідності бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, і виносить постанову:

(1) про відмову в обранні запобіжного заходу, якщо для його обрання немає підстав;

(2) про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Суд приймає рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту за відсутності особи лише у разі оголошення її в міжнародний розшук. У таких випадках після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу доставки до місця провадження у справі суд за її участю розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну та виносить постанову.

Відмовивши в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого — до п'ятнадцяти діб, про що виноситься постанова. У разі, коли така необхідність виникне при вирішенні цього питання щодо особи, яка не затримувалася, суддя вправі відкласти його розгляд на строк до десяти діб і вжити заходів, спроможних забезпечити на цей період її належну поведінку або своєю постановою затримати підозрюваного, обвинуваченого на цей строк».

Стаття 274. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді

«Під час розгляду справи суд, при наявності до того підстав, може своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо підсудного.

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою суд повинен керуватися відповідними статтями глави 13 цього Кодексу».

177. Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 року

Стаття 103. Технічні засоби нагляду і контролю

«1. Адміністрація колонії має право використовувати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених.

2. Адміністрація колонії зобов'язана повідомити засуджених про застосування технічних засобів нагляду і контролю.

3. Перелік технічних засобів нагляду і контролю та порядок їх використання визначаються нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань. ...»

Стаття 106. Підстави застосування заходів фізичного впливу [...]

«1. До осіб, позбавлених волі, якщо вони чинять фізичний опір персоналу колонії, злісно не виконують його законні вимоги, проявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варти з метою припинення вказаних протиправних

дій, а також запобігання заподіяння цими особами шкоди оточенню або самим собі застосовуються фізична сила...

2. Застосуванню заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї має передувати попередження про намір використання вказаних заходів і засобів, якщо дозволяють обставини.

...

4. Якщо застосування заходів фізичного впливу уникнути неможливо, вони не повинні перевищувати міру, необхідну для виконання покладених на адміністрацію колонії обов'язків, і мають зводитися до завдання найменшої шкоди здоров'ю правопорушників. У разі необхідності адміністрація колонії зобов'язана негайно надати допомогу потерпілим.

5. Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів та гамівної сорочки доповідається в рапорті начальникові колонії³ ...»

Стаття 107. Права і обов'язки засуджених до позбавлення волі

«1. Засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право ... отримувати медичну допомогу і лікування, в тому числі платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких. ...»

Стаття 116. Медико-санітарне забезпечення засуджених до позбавлення волі

«...»

5. Засуджений має право звертатися за консультацією і лікуванням до установ, що надають платні медичні послуги. Оплата таких послуг і придбання необхідних ліків здійснюються засудженими або їхніми родичами за рахунок власних коштів. Консультавання і лікування в таких випадках здійснюються в медичних частинах колоній за місцем відбування покарання під наглядом персоналу медичної частини.»

178. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» 1992 року

Стаття 6. Право на охорону здоров'я

«Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає:

а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; ...

д) кваліфіковану медичну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій...

е) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь;...

і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди;...

й) можливість проведення незалежної медичної експертизи у разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи, застосування до нього

³ Редакцію пункту було змінено 26 червня 2013 року: у попередній редакції перше речення частини п'ятої було в кінці частини четвертої.

заходів примусового лікування та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я можуть бути ущемлені загально визнані права людини і громадянина...»

179. Закон України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року

Стаття 11. Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування осіб, взятих під варту

«Особам, взятим під варту, забезпечуються побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни.

Норма площі в камері для однієї взятої під варту особи не може бути менше 2,5 квадратного метра...

Особам, взятим під варту, надаються безплатно за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів України, харчування, індивідуальне спальне місце, постільні речі та інші види матеріально-побутового забезпечення. В необхідних випадках їм видається одяг і взуття. ...

Медичне обслуговування, а також лікувально-профілактична і протиепідемічна робота, ... організуються і проводяться відповідно до законодавства про охорону здоров'я.

Порядок надання ув'язненим медичної допомоги, використання лікувальних закладів органів охорони здоров'я, залучення з цією метою їх медичного персоналу та проведення медичних експертиз визначається центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань, Міністерством оборони України і Міністерством охорони здоров'я України.»

180. Постанова Кабінету Міністрів України № 336 від 16 червня 1992 року «Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та інших приймальниках Міністерства внутрішніх справ» встановлює детальні норми харчування для затриманих і ув'язнених, згідно з якими норма денного раціону становить 30 262 ккал.

181. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (чинний з 1 вересня 2005 року):

Стаття 2. Завдання адміністративного судочинства

«1. Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади...

2. До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження...

3. У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

...
(б) розсудливо;

...
(8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
...»

Стаття 6. Право на судовий захист

«1. Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси. ...»

Стаття 8. Верховенство права

«1. Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

2. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини. ...»

Стаття 17. Юрисдикція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ

«1. Юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку з здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму.

2. Юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема:

(1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

...»

Відповідно до статті 117 адміністративний суд може за ініціативою сторони провадження зупинити дію рішення, що оскаржується, шляхом застосування тимчасового заходу. Захід може застосовуватися, якщо існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам, свободам та інтересам позивача, або якщо існують підстави вважати, що невжиття заходу зробить неможливим захист таких прав, свобод та інтересів, або для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат. Тимчасовий захід також може застосовуватися, якщо очевидним є те, що оскаржуване рішення є протиправним.

Згідно зі статтею 162 Кодексу адміністративний суд, якщо він вважає адміністративний позов обґрунтованим, може (серед іншого) визнати дію, бездіяльність або рішення, що оскаржується, протиправними, визнати нечинним рішення, про яке йдеться, та/або зобов'язати відповідача вчинити або утриматися від вчинення певних дій. Він також може зобов'язати відповідача сплатити відшкодування за шкоду, завдану протиправною дією, бездіяльністю або рішенням.

182. Питання відшкодування за протиправне затримання в Україні регулюється Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють

оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року (далі — Закон про відшкодування). Відповідні положення цього Закону (у редакції станом на відповідний час) наведені в рішеннях у справах «*Афанасьєв проти України*» (*Afanasyev v. Ukraine*) (заява № 8722/02, п. 52, від 5 квітня 2005 року), та «*Клішин проти України*» (*Klishyn v. Ukraine*) (заява № 30671/04, пп. 49–50, від 23 лютого 2012 року).

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

183. У відповідній частині Рекомендації Rec(2006) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам — членам «Європейські пенітенціарні правила» зазначається таке:

«...

4. Утримання ув'язнених в умовах, які порушують їхні права людини, не може бути виправдано нестачею ресурсів.

...

10.1 Європейські пенітенціарні правила застосовуються щодо всіх осіб, взятих під варту судовою владою, чи засуджених до позбавлення волі.

...

18.1 Розміщення ув'язнених, і зокрема, надання місць для сну, повинне проводитися з повагою до людської гідності та, по можливості, із забезпеченням можливості усамітнення, а також відповідно до санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням кліматичних умов, і зокрема, площі, кубатури приміщення, освітлення, опалення та вентиляції.

18.2 У всіх будівлях, де ув'язнені повинні мешкати, працювати або збиратися:

а. вікна мусять бути достатньо великими, аби ув'язнені могли читати чи працювати при природному освітленні в нормальних умовах, та забезпечувався приплив свіжого повітря, крім тих випадків, коли є відповідна система кондиціонування повітря;

б.

штучне освітлення мусить відповідати загальноприйнятим технічним нормам;

...

18.3 Конкретні мінімальні вимоги щодо питань, перерахованих у пунктах 1 та 2, визначаються національним законодавством.

18.4 Національне законодавство мусить містити механізми, які не допускають порушення цих мінімальних вимог внаслідок перенаповнення в'язниць.

...

19.3 Ув'язнені повинні мати безперешкодний доступ до санітарних засобів, які відповідають вимогам гігієни та дозволяють усамітнення.

19.4 Ванних і душових повинно бути достатньо для того, аби кожен ув'язнений міг користуватися ними при температурі, яка відповідає клімату, по можливості щодня, але не менш двох разів на тиждень або частіше, якщо це необхідно для підтримки гігієни.

...

21. Кожен ув'язнений забезпечується окремим ліжком та індивідуальними постільними принадлежностями, які утримуються в належному порядку

та у гарному стані та оновлюються з частотою, необхідною для підтримки їхньої чистоти.

22. Ув'язнені забезпечуються комплексним харчуванням з урахуванням їх віку, стану здоров'я, релігії, культури та характеру їхньої роботи.

22.2 Вимоги щодо раціону харчування, включаючи мінімальну кількість калорій та білків, визначаються національним законодавством.

22.3 Їжа мусить готуватися та подаватися з урахуванням гігієнічних вимог.

22.4 Прийом їжі організується тричі на день з розумними інтервалами.

...

27.1 Кожен ув'язнений мусить мати можливість не менше години щодня займатися фізичними вправами на відкритому повітрі, якщо дозволяє погода.

...»

184. У відповідних витягах з доповіді Уряду України за результатами візиту до України, здійсненого Європейським комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) у період з 9 до 21 вересня 2009 року (опублікований 23 листопада 2011 року), зазначається таке:

«5. Умови тримання усіх осіб, які перебувають під вартою

а. Слідчі ізолятори (СІЗО)

і) Київське СІЗО

100. Київське СІЗО об'єднує комплекс будівель в одному з центральних районів м. Києва. Деякі з будівель ізолятора були побудовані приблизно 140 років тому. Три будівлі менші за розмірами, у більш нових корпусах розміщувалися ті особи, які працюють і відбувають покарання, жінки та неповнолітні. Новий корпус для жінок знаходився у процесі будівництва, який практично зупинився через брак ресурсів.

При номінальній місткості у 2950 місць станом на 8 вересня 2009 року в установі перебувало 3440 засуджених, включаючи 217 жінок та 69 неповнолітніх. Переважна більшість засуджених знаходилася під вартою. В установі також перебувало 297 засуджених, які очікували на результати розгляду їхніх апеляційних скарг (включаючи 41 засудженого до довічного позбавлення волі), 93 засуджених на етапуванні та 100 засуджених, які виконували різні роботи в ізоляторі та по його утриманню. Також там було 11 засуджених, які проходили судово-психіатричну експертизу та які очікували на остаточне рішення щодо їхньої кримінальної відповідальності. Загальна кількість засуджених включала 210 засуджених-іноземців (з яких 170 були з країн СНД).

З 2001, після внесення змін до Кримінального кодексу України, секція, що називалася «будинок затриманих», призначалася для тих, хто уперше відбуває покарання строком до 6 місяців.

...

103. Побутові умови, що переважали у секції для жінок, були дещо кращими [ніж умови у секції для чоловіків]. Зокрема, камери були менш переповненими (наприклад, 6 засуджених у камері площею 8 м²; 16 засуджених у камері площею 27 м²). Камери мали добрий доступ до природного освітлення, але вентиляція була невідповідною і засуджені скаржилися на те, що влітку камери ставали дуже спекотними. Санітарні приміщення у камерах були повністю пофарбованими і мали крани із холодною

та гарячою водою. Деякі з камер були оздоблені самими засудженими та справляли враження домівки.

...
104. Секція для засуджених, які були позбавлені волі та працювали, забезпечувалася найкращими умовами тримання порівняно з іншими секціями. Спальні приміщення були належним чином освітлені, добре вентилявані та чисті. Вони були належним чином мебльовані (ліжками, столами, стільцями або табуретками, кількома полицями та шафками), і засуджені могли користуватися своїм власним радіо або телевізором. Також у секції був спортивний зал, просторий «клуб», де засуджені могли переглядати фільми та грати у настільний теніс, а також каплиця.

105. В ізоляторі засуджені не забезпечувалися іншими предметами особистої гігієни, окрім мила. Як зазначалося у пункті 88, доступ до душ обмежувався одним разом на тиждень.

Що стосується продуктів харчування, то засуджені забезпечувалися триразовим харчуванням щоденно. Кількість продуктів харчування здавалася достатньою, але багато засуджених скаржилися на їхню погану якість та відсутність різноманітності. Зокрема, не було свіжих фруктів, яєць або молока (навіть для неповнолітніх). Для урізноманітнення свого раціону засуджені великою мірою поклалися на продуктові передачі від їхніх родин та покупки в магазині ізолятора.

...
У СІЗО була бібліотека із зібранням із 27 000 книжок. Делегація була здивована, дізнавшись, що затриманим не дозволялося отримувати книжки (окрім Біблії) або газет з-поза меж ізолятора. КЗК хотів би отримати коментарі українських органів влади щодо такої заборони.

Єдиним регулярним заходом, що проводився поза межами камери, були прогулянки на відкритому повітрі протягом однієї години на день, що відбувалися на кількох прогулянкових майданчиках, розмішених на даху житлових корпусів. З огляду на їхні розміри та конфігурацію, ці відкриті території з високими стінами (площею від 16 до 60 м²) не дозволяли засудженим займатися фізичними вправами.

КЗК рекомендує, щоб органи влади України вжили активних заходів для надання засудженим організованих видів діяльності поза межами камери (робота, відпочинок/зібрання, освіта, спорт) у Київському СІЗО. Також Комітет рекомендує, щоб було вжито заходів для будівництва більш підходящих майданчиків для того, щоб засуджені могли займатися спортивними вправами, а також внутрішніх та зовнішніх спортивних приміщень.

...
6. Охорона здоров'я

a. Вступ

123. У ході візиту у 2009 році делегації було повідомлено про пропозицію щодо створення робочої групи для вивчення можливості передачі Міністерству охорони здоров'я України питань охорони здоров'я засуджених на етапуванні. КЗК може лише привітати цю ініціативу, що відповідає зауваженням, зробленим у пункті 142 звіту за результатами його візиту у 1998 році, а саме про те, що більше залучення Міністерства охорони здоров'я України до надання послуг з охорони здоров'я у в'язницях допоможе забезпечити оптимальну охорону здоров'я засуджених, а також застосування загального принципу рівності цивільної системи охорони здоров'я з тією, що існує у в'язницях. Комітет бажає, щоб його інформували про заходи, вжиті за вищезазначеною пропозицією.

У цьому контексті КЗК також бажає наголосити на потребі безперервного професійного навчання медичних працівників в'язниць з метою забезпечення їм

можливості задовільно виконувати свої обов'язки. Комітет хотів би бути поінформованим щодо національної політики з цього питання.

124. Доповіді за результатами попередніх візитів КЗК до України містять низку рекомендацій, коментарів та запитів щодо надання інформації у сфері забезпечення охорони здоров'я засуджених. Незважаючи на спроби, зроблені органами влади України останніми роками, та добру волю і готовність до співпраці медичних працівників відвіданих пенітенціарних установ, забезпечення охорони здоров'я засуджених залишається проблематичним через нестачу персоналу, обладнання та ресурсів. Під час візиту делегація вислухала низку скарг засуджених, які перебували у відвідуваних установах, щодо затримок у доступі до лікаря, браку лікарських препаратів та неадекватної якості послуг.»

185. У відповідних витягах з доповіді Уряду України за результатами візиту до України, здійсненого Європейським комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) у період з 29 листопада до 6 грудня 2011 [СРТ/Inf (2012) 30], зазначено таке:

«... 48. З нагоди цього візиту та з огляду на нещодавно отримані КЗК доповіді, делегація також детально вивчала стан справ у сфері охорони здоров'я щодо певних осіб, які утримуються у Київському СІЗО та, зокрема, пана Валерія Іващенко, пана Юрія Луценка та пані Юлії Тимошенко.

У зв'язку з цим, КЗК хотів би наголосити на тому, що завдання медиків — членів делегації не є схожими із завданнями лікуючого лікаря; їхнє завдання полягає в оцінюванні якості охорони здоров'я та, зокрема, доступу осіб, які перебувають під вартою, до лікування. Комітет також бажає нагадати, що пенітенціарні органи відповідають за охорону здоров'я усіх осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Слід вжити усіх можливих заходів для забезпечення встановлення точного діагнозу та забезпечення усім особам, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, належного лікування, що вимагається станом їхнього здоров'я.

КЗК не може не висловити свого занепокоєння щодо того, що у випадку кожної із трьох вищезазначених осіб з різних причин мали місце значні затримки в організації спеціалізованих медичних оглядів поза межами СІЗО. Проблеми такого типу неодноразово спостерігалися КЗК під час усіх попередніх візитів до Київського СІЗО, а також до інших пенітенціарних установ України. Комітет наполегливо просить органи влади України вжити усіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб у майбутньому усі особи, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі та потребують лікування фахівцями або проведення обстежень, без зайвих затримок доправлялися до лікарень поза межами пенітенціарних установ».

186. У відповідних витягах звіту Уряду щодо реалізації рекомендацій і зауважень, викладених у доповіді КЗК [СРТ/Inf (2012) 31], зазначено таке:

«Щодо пункту 48

Згідно із вищезазначеним наказом Міністерства юстиції⁴ України та Міністерства охорони здоров'я України від 10.02.2012 р. № 239/5/104 усі особи, взяті під варту, мають можливість невідкладно отримувати спеціалізовану медичну допомогу в медичних закладах Міністерства охорони здоров'я України.

Щодо пункту 49

Щодо засудженої Тимошенко Ю. В.

За час перебування Тимошенко Ю. В. в Качанівській виправній колонії (№ 54), включно до 9 травня 2012 року, було створено 21 медичну комісію, до складу якої входило більше 20 академіків, докторів медичних наук та кандидатів медичних наук; у 13 випадках від проведення медичних оглядів вона відмовлялась.

Крім того, відповідно до спільного наказу ДПС України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства закордонних справ України від 10.02.2012 № 69/105/40 «Про створення Медичної комісії за участю іноземних спеціалістів для медичного обстеження Тимошенко Ю. В. та забезпечення діяльності цієї комісії на території України» створено міжнародну медичну комісію із залученням іноземних фахівців, якою протягом 14 та 15 лютого 2012 року було проведено медичні огляди засудженої Тимошенко Ю. В. та надано відповідні рекомендації.

Також слід зазначити, що медичними працівниками Качанівської виправної колонії (№ 54) засудженій Тимошенко Ю. В. щоденно пропонувалися медичні огляди, від яких, у переважній більшості випадків, вона відмовлялась. Із 284 запропонованих оглядів у 247 випадках було отримано відмову.

Усі комісійні медичні огляди засудженої Тимошенко Ю. В. проводилися лише за умови отримання від неї письмової згоди. Медичні огляди засудженої Тимошенко Ю. В., які проводилися медичними працівниками Качанівської виправної колонії (№ 54), здійснювались відповідно до нормативно-правових актів, що регулюють порядок надання медичної допомоги особам, узятим під варту, та засудженим.

20.04.2012 комісією фахівців Міністерства охорони здоров'я та ДПтС України засудженій Тимошенко Ю. В. запропоновано проведення подальшого лікування в умовах лікувально-профілактичного закладу «Центральна клінічна лікарня Укрзалізниці», у якій, згідно з оцінкою фахівців з Німеччини, створено найкращі умови для реабілітації Тимошенко Ю. В.

Після прибуття 21.04.2012 до лікарні засуджена Тимошенко Ю. В. від первинного медичного огляду, обстеження та початку курсу реабілітаційних заходів відмовилась.

Враховуючи категоричну відмову засудженої Тимошенко Ю. В. підписати інформовану згоду на первинний медичний огляд та медичне втручання, 22.04.2012 її було виписано зі стаціонару до Качанівської виправної колонії (№ 54).

Після запропонованого Тимошенко Ю. В. 04.05.2012 німецькими та українськими лікарями курсу проходження реабілітаційних заходів вона надала усну згоду на проходження цього курсу в умовах лікувально-профілактичного закладу «Центральна клінічна лікарня Укрзалізниці» під наглядом фахівців німецької клініки «Шаріте».

З метою впровадження курсу реабілітаційних заходів під наглядом фахівців німецької клініки «Шаріте» Тимошенко Ю. В. 09.05.2012 було госпіталізовано до вищезазначеного закладу охорони здоров'я, де вона перебуває по теперішній час. ...»

⁴ Редакцію пункту було змінено 26 червня 2013 року: цю частину тексту було додано.

IV. ІНШІ ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

187. Відповідний витяг зі звіту Державного департаменту США про стан дотримання прав людини в Україні, виданий Бюро з питань демократії, прав людини і праці, зазначає таке:

«Після призначення нового Генерального прокурора 4 листопада відбулося різке зростання обвинувачень, висунутих проти опозиційних політиків, що порушило питання виникнення ознак вибіркового та політично вмотивованого судового переслідування з боку влади Януковича. З 1 листопада до 31 грудня прокуратура висунула обвинувачення проти колишнього Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко та понад восьми високопоставлених членів її уряду у зловживанні службовим становищем та/або неналежному використанні державних коштів під час перебування на посаді. Допити обвинувачених прокурорами, які часто тривали годинами та протягом кількох днів, та відмова у певних випадках від прийняття застави ще більше посилили відчуття політично вмотивованого судового переслідування (див. розділ 4). Уряд стверджував, що судові переслідування не були спрямовані на опозицію і що тривало багато розслідувань щодо членів діючого уряду, проте, лише з деякими виключеннями, це були службовці низького рівня».

188. 9 червня 2011 року Європейський Парламент ухвалив резолюцію щодо України у контексті справи Юлії Тимошенко та інших членів колишнього уряду. У відповідній частині резолюції зазначається таке:

«Європейський Парламент,

... G. враховуючи те, що дванадцять колишніх високопосадовців з уряду Тимошенко тримаються під вартою, включаючи ... колишнього першого заступника Міністра юстиції пана Євгена Корнійчука, якого було затримано 22 грудня 2010 року за обвинуваченням у порушенні законодавства щодо процедури державних закупівель юридичних послуг,...

I. враховуючи те, що у попередній доповіді Данського Гельсінського комітету з прав людини щодо справ Луценка і Корнійчука наводяться істотні порушення Європейської конвенції з прав людини, ...

1. Наголошує на важливості забезпечення максимальної прозорості цих розслідувань та судових розглядів, а також застерігає проти можливого застосування кримінального закону як засобу досягнення політичних цілей;

2. Занепокоєний зростанням вибіркового переслідування діячів політичної опозиції в Україні, а також непропорційністю застосовуваних заходів...

3. Нагадує органам влади України про те, що принцип колективної відповідальності щодо рішень уряду не допускає судового переслідування окремих членів уряду за рішення, які приймалися колегіально;...»

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

189. Суд зазначає, що після комунікації справи Урядові-відповідачу заявниця подала кілька нових скарг.

190. Зокрема, у листах, отриманих Судом 8 червня 2012 року, заявниця скаржилась на порушення статей 5 та 6 Конвенції та статті 4 Протоколу № 7, які мали місце під час кримінального провадження, пов'язаного з її перебуванням на посаді голови «Єдиних енергосистем України».

191. На думку Суду, нові скарги заявниці не є уточненням її початкових заяв до Суду, щодо яких сторони надали свої зауваження. Таким чином, Суд вважає, що недоречно розглядати ці питання в контексті цієї справи (див. рішення від 19 квітня 2005 року у справі «*Пірянник проти України*» (*Piryanyk v. Ukraine*), заява № 75788/01, п. 20).

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

192. Заявниця спочатку скаржилась за статтею 3 Конвенції на умови тримання її під вартою у Київському СІЗО № 13, що, згідно з її твердженнями, становило поведження, що принижує гідність, яке забороняється цим положенням Конвенції. На додаток вона зазначала, що той факт, що рішення про тримання її під вартою не було обмежене у часі, заподіяв їй тривалі психологічні страждання.

193. Стаття 3 Конвенції передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню».

A. Доводи сторін

194. Уряд стверджував, що скарги заявниці стосовно умов тримання її під вартою у Київському СІЗО № 13 та у Качанівській⁵ виправній колонії були явно необґрунтованими. Уряд доводив, що умови тримання заявниці під вартою в обох камерах відповідали стандартам статті 3 Конвенції.

195. Заявниця стверджувала, що умови тримання її під вартою у двох з трьох камер були неприйнятними у зв'язку з поганою вентиляцією, обмеженням прогулянок, відсутністю питної води, поганим харчуванням, відсутністю опалення в одній з камер, в якій її тримали. Згідно з її твердженнями, умови тримання її під вартою

⁵ Редакцію пункту було змінено 26 червня 2013 року: у попередній редакції зазначалось «у Харківській».

у виправній колонії не могли вважатися належними, зокрема тому, що вона не мала можливості здійснювати щоденні прогулянки.

В. Оцінка Суду

196. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції є втіленням основних цінностей демократичного суспільства. Вона категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження, незважаючи на обставини поведінки потерпілого (див., серед інших прикладів, рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV). Суд вже констатував, що розрізнення між поняттями «катування» та «нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження» має на меті «надати особливої ганебності умисному нелюдському поводженню, яке спричиняє дуже тяжкі й жорстокі страждання» (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «*Ірландія проти Сполученого Королівства*» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 167, Series A № 25). Стосовно умов тримання під вартою Суд звертається до інших принципів, встановлених його практикою (див. рішення від 4 жовтня 2005 року у справі «*Сарбан проти Молдови*» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, пп. 75–77).

197. Жорстоке поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції лише у разі досягнення певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., наприклад, наведене вище рішення у справі «*Ірландія проти Сполученого Королівства*» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 162).

198. Якщо особу взято під варту, держава повинна забезпечити тримання її в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання покарання не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний ув'язненню, і щоб здоров'я і добробут особи з огляду на практичні потреби ув'язнення були належним чином забезпечені, включаючи, серед іншого, надання їй необхідної медичної допомоги (див. рішення у справі «*Кудла проти Польщі*» (*Kudła v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI). Оцінюючи умови тримання, необхідно враховувати сукупний вплив цих умов, а також тривалість тримання у цих умовах (див. рішення від 13 вересня 2005 року у справі «*Островар проти Молдови*» (*Ostrovar v. Moldova*), заява № 35207/03, п. 80).

199. Суд зауважує, що незважаючи на деякі суперечності у поясненнях заявниці стосовно площі камери та частоти, з якою їй

дозволялось приймати душ (див. пункти 40 та 44 вище), сторони по суті погоджуються з тим, що: (i) заявниця трималась у Київському СІЗО № 13 впродовж чотирьох місяців і двадцяти днів разом з однією або двома іншими жінками у камері розміром приблизно 16 кв. м та (ii) їй дозволялося приймати душ щонайменше двічі на тиждень (див. пункти 40 та 44 вище). Щодо решти фактів сторони не погоджуються.

200. Суд часто встановлював порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з браком житлового простору, що надавався особам, які тримаються під вартою (див. рішення у справах «*Пірс проти Греції*» (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, пп. 69 et seq., ECHR 2001-III; «*Худойоров проти Росії*» (*Khudoyorov v. Russia*), заява № 6847/02, пп. 104 et seq., ECHR 2005-X; «*Лабзов проти Росії*» (*Labzov v. Russia*), заява № 62208/00, пп. 44 et seq., від 16 червня 2005 року; «*Новосьолов проти Росії*» (*Novoselov v. Russia*), заява № 66460/01, пп. 41 et seq., від 2 червня 2005 року; «*Мельник проти України*» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, п. 103, від 28 березня 2006 року; «*Віслогузов проти України*» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява № 32362/02, п. 46, від 20 травня 2010 року; та «*Іглін проти України*» (*Iglin v. Ukraine*), заява № 39908/05, п. 52, від 12 січня 2012 року). Проте Суд зазначає, що, на відміну від вищезазначених справ заявниця у цій справі мала більше п'яти кв. м особистого простору у камері № 242. Суд не має будь-якої інформації щодо площі камери № 300, куди 25 листопада 2011 року було переведено заявницю перед тим, як помістити її до камери № 206 у медичній частині (див. пункт 47 вище).

201. Крім того, Суд зауважує, що наголос у скарзі заявниці в цій частині заяви робиться не на розмірі камери, а на обмеженості доступу у камері № 242 до природнього світла та свіжого повітря, відсутності гарячої води та інших побутових умов, а також відсутності опалення у камері № 300. Суд вважає, що заявниця могла зазнати певних проблем у зв'язку з побутовими аспектами тримання її у відповідних камерах. У той же час Суд не може встановити, чи був вплив цих недоліків на неї значним. Немає також будь-якого свідчення того, що системи внутрішнього освітлення або вентиляції були недостатніми, а відсутність постачання гарячої води — постійною. На додаток Суд зазначає, що заявниця підтримувала регулярні контакти з родичами, які забезпечували її достатньою кількістю постільної білизни та харчових продуктів високої якості та що впродовж усього строку її тримання у СІЗО № 13 вона також могла підтримувати зв'язок із зовнішнім світом, включаючи її захисника. Насамкінець, Суд, ґрунтуючись на наявних матеріалах, не вважає, що інші побутові умови, на які посилювалась заявниця, були такими, що становили нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження.

202. Що стосується побутових умов ув'язнення в Качанівській виправній колонії, Суд зауважує, що заявниця перебувала в цій

пенітенціарній установі (з короткою перервою, з 20 до 22 квітня 2012 року) з 30 грудня 2011 року до 9 травня 2012 року, коли її було переведено до Центральної клінічної лікарні (див. пункти 111 та 164 вище). Отже, строк, який має враховуватися, становить чотири місяці та сім днів. Заявниця трималася разом з іншою співкамерницею у камері розмірами 37,1 кв. м, обладнаній ПВХ-вікнами, кожне площею 3,5 кв. м, які забезпечували природне освітлення та провітрювання. Камера також мала системи електричного освітлення та вентиляції (див. пункт 111 вище). Крім того, в ній була окрема душова кімната площею 3,5 кв. м та туалет площею 4,1 кв. м. Враховуючи інші умови, докладно описані вище (див. пункти 113–114), Суд вважає, що побутові умови тримання заявниці у Качанівській виправній колонії відповідали стандартам Конвенції. Суд зазначає, що заявниця не могла скористатись своїм правом на щоденну прогулянку внаслідок проблем, пов'язаних з її станом здоров'я, та що паличка, милиця або «ходунок» могли б посприяти її пересуванню. Хоча у період, що розглядається, становище заявниці могло бути некомфортним, воно не було настільки суворим, щоб досягнути рівня суворості, що вимагається для того, щоб воно підпадало під дію статті 3 Конвенції.

203. Отже, ці скарги є явно необґрунтованими та мають бути відхилені відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ЛІКУВАННЯМ, НАДАНИМ ЗАЯВНИЦІ

204. Заявниця також скаржилась за статтями 2 та 3 Конвенції про відсутність належного лікування під час її тримання під вартою. Вона відмовлялась від проведення оглядів будь-якими лікарями, окрім тих, кому вона довіряла, внаслідок наявної у неї підозри щодо неналежного лікування її лікарями та медсестрами пенітенціарної установи. На додаток до цього, той факт, що рішення про тримання її під вартою було необмеженим у часі, спричиняв їй триваючі психологічні страждання.

205. Суд вважає за належне розглянути скарги заявниці за статтею 3 Конвенції.

A. Доводи сторін

206. Уряд у своїх докладних зауваженнях детально описав, яка медична допомога надавалась заявниці. Уряд дійшов висновку, що її лікування було належним та не повинно піддаватися сумніву як самою заявницею, так і Судом. Згідно з твердженнями Уряду, лікарі

медичної частини СІЗО доклали справжніх зусиль для забезпечення добробуту заявниці під час тримання її під вартою у цій установі.

207. Що стосується виправної колонії у Харкові, Уряд стверджував, що у виправній колонії було все необхідне обладнання та ліки для забезпечення заявниці належним лікуванням. Крім того, заявниця мала доступ до послуг лікарів як з провідних українських, так і зарубіжних установ охорони здоров'я.

208. Отже, Уряд стверджував, що національні органи зробили все необхідне для виконання свого позитивного зобов'язання за статтею 3 Конвенції стосовно надання заявниці медичної допомоги під час її ув'язнення. Уряд вказував на її численні — на його думку, цілком не виправдані — відмови в наданні згоди на проходження медичних оглядів або інших процедур, за що, як стверджував Уряд, державні органи не можуть нести відповідальність.

209. Заявниця стверджувала, що державні органи недооцінили серйозність її проблем зі здоров'ям та не надавали їй оперативної та належної медичної допомоги до тих пір, поки у лютому 2012 року німецькі лікарі не оприлюднили звіт про її хворобу, хоча ще до того симптоми погіршення стану її здоров'я були підтверджені іншими визнаними на міжнародному рівні медичними експертами. Згідно з її твердженнями, постійне маніпулювання інформацією стосовно стану її здоров'я через надання їй знеболюючих препаратів за умови її співпраці з правоохоронними органами, які були обізнані про серйозність її захворювання, демонструвало недотримання Урядом своїх зобов'язань щодо надання належної медичної допомоги.

В. Оцінка Суду

210. Згідно з практикою Суду стаття 3 Конвенції покладає на державу обов'язок дбати про фізичне благополуччя осіб, яких позбавлено свободи (див. вищезазначене рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) п. 94). У той же час вона не може тлумачитись як така, що закріплює загальний обов'язок звільнення затриманих у зв'язку зі станом здоров'я, а, скоріше, вимагає сумісності стану здоров'я ув'язненої особи з його або її тривалим ув'язненням, навіть якщо він або вона є серйозно хворими, та залежить від здатності держави надати відповідне лікування необхідної якості у місці ув'язнення (див. рішення від 4 жовтня 2011 року у справі «Гогінашвілі проти Грузії» (*Goginashvili v. Georgia*), заява № 47729/08, п. 79).

211. «Адекватність» медичної допомоги залишається одним з найскладніших для визначення елементів. У цілому Суд зберігає достатню гнучкість при визначенні необхідного стандарту охорони здоров'я, встановлюючи його окремо для кожної справи. Зазначений стандарт повинен бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненої

особи, але також повинен враховувати «практичні вимоги ув'язнення» (див. рішення від 22 грудня 2008 року у справі «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, пп. 139–140). Суд також встановив, що статтю 3 Конвенції не можна тлумачити як таку, що вимагає виконання будь-якого бажання та вимоги ув'язненої особи стосовно лікування (див. рішення від 29 вересня 2005 року у справі «Метью проти Нідерландів» (*Mathew v. the Netherlands*), заява № 24919/03).

212. Сам по собі той факт, що ув'язнену особу оглянув лікар та призначив їй певну форму лікування, не може автоматично призвести до висновку про адекватність такого лікування (див. рішення від 29 листопада 2007 року у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №№ 9852/03 та 13413/04, п. 116). Державні органи повинні також забезпечити докладне документування стану здоров'я ув'язненої особи та його або її лікування протягом ув'язнення (див., наприклад, рішення у справі «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), заява № 59696/00, п. 83, ECHR 2006-XII (витяги)), оперативність та точність діагнозу та лікування (див. зазначені вище рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 115, та «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пп. 104–106), та за умови, коли це викликано медичним станом,— регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метоювилікування хвороб ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів (див. зазначені вище рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), пп. 109 та 114; «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), п. 79, та рішення від 13 липня 2006 року у справі «Понов проти Росії» (*Popov v. Russia*), заява № 26853/04, п. 211). Державні органи також повинні довести, що були створені умови, необхідні для фактичної реалізації призначеного лікування (див. зазначене вище рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 116, та рішення від 7 листопада 2006 року у справі «Голомійов проти Молдови» (*Holomiov v. Moldova*), заява № 30649/05, п. 117).

213. Суд також констатував, що держава не може нести відповідальність за затримки, спричинені відмовами заявника від проходження медичних оглядів або від лікування у випадках, коли наявні у Суду матеріали свідчили, що заявникові надавалася кваліфікована медична допомога, але він або вона добровільно від неї відмовлялися (див. рішення від 8 листопада 2007 року у справі «Князєв проти Росії» (*Knyazev v. Russia*), заява № 25948/05, п. 103).

214. Звертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що з багатотомних матеріалів справи та зауважень сторін вбачається, що питання здоров'я заявниці привернуло до себе велику увагу національних органів,

які доклали зусиль та ресурсів набагато більше у порівнянні зі звичайними заходами охорони здоров'я, доступними в Україні будь-якій звичайній ув'язненій особі. Заявницю оглядали лікарі медичної частини СІЗО, але вона відмовилася від проходження більш ретельного медичного огляду. 6 серпня 2011 року вона відмовилася від огляду у лікаря загального профілю, психіатра та стоматолога, від вимірювання артеріального тиску та електрокардіографії, флюорографії, а також від здачі крові та сечі для аналізу. Вона повторила свою відмову 12 серпня 2011 року (див. пункт 59 вище). Вона консультувалась з лікарями або отримувала лікування кожного дня до 30 серпня 2011 року (див. пункти 59–69 вище). Її неодноразово оглядали лікарі у присутності лікаря П., якому вона, за її словами, довіряла (див. пункти 67, 79 та 104 вище). Тим не менш, вона відмовилась від оглядів та здачі аналізів у двох лабораторіях поза межами СІЗО та наполягала на конфіденційному огляді у лікарів, яких вона сама обере, та на лабораторних аналізах, результати яких не повідомлятимуться медичній комісії (див. пункти 61–62 та 70 вище). 27 та 30 серпня та 3 вересня 2011 року заявниці порадили пройти огляд перед медичною комісією за присутності лікаря П., якому вона довіряла (див. пункти 69–70 та 72 вище), але вона відмовилась. Крім того, її часто оглядав начальник медичної частини СІЗО, який або не знаходив серйозних змін у стані її здоров'я, або вважав його задовільним (див. пункти 61, 64–65, 68, 71, 74–75 та 81 вище). Суд зазначає, що хоча заявниця відмовилась від огляду медичною комісією у присутності лікаря П., вона вимагала проведення огляду лікарем П. під час численних візитів начальника медичної частини СІЗО (див. пункти 62–63 вище).

215. Враховуючи хід лікування заявниці у період з серпня до грудня 2011 року, Суд не може прийняти довід заявниці про те, що тільки після втручання зарубіжних лікарів їй було надане спеціалізоване лікування. У цьому зв'язку Суд звертається до висновків КЗК, представники якого відвідували СІЗО № 13 у період між 29 листопада та 6 грудня 2011 року та ретельно вивчили питання медичної допомоги, що надавалась заявниці та двом іншим ув'язненим — колишнім членам уряду, очолюваного заявницею. Хоча КЗК знову озвучив своє занепокоєння з приводу організації спеціалізованих медичних оглядів цих трьох осіб за межами СІЗО та значні затримки в організації цих спеціалізованих оглядів за межами СІЗО, він не висловив будь-якого конкретного занепокоєння у зв'язку з неналежністю наданого заявниці лікування як такого (див. пункт 185 вище).

216. Суд не забуває про той факт, що довіра пацієнта є ключовою складовою відносин між лікарем та пацієнтом. Створити її в умовах установ досудового ув'язнення та в інших пенітенціарних установах

особливо важливо, але у той самий час часто дуже важко. З одного боку, пацієнти можуть відмовлятися від проходження медичного огляду через простий страх. У такому випадку лікарі повинні підвищити рівень довіри через пояснення своєї медичної ролі та свого обов'язку зберігати конфіденційність мети медичного огляду та того факту, що вони не причетні до тримання під вартою та кримінального розслідування. З іншого боку, як це має місце у цій справі, побоювання щодо можливого політичного підґрунтя може відігравати важливу роль.

217. У цій справі Суд зазначає, що заявниця була дуже обережною та регулярно відмовлялась від проходження більшості медичних процедур, які їй пропонувались. Вона пояснювала це з посиланням на її особливий політичний статус та неминучу недовіру до державних органів. У цьому зв'язку вона посилалась на поганий, за її словами, досвід інших осіб, які або захворіли, або померли в ув'язненні. У цьому зв'язку Суд нагадує про свій попередній висновок щодо того, що на таких пацієнтів, як заявниця, покладається відповідальність за спілкування та співпрацю з органами охорони здоров'я. Вирішальним питанням є те, чи могла така поведінка з її боку вважатися виправданою та чи держава дійсно зробила все, що могло розумно очікуватися від неї, для забезпечення благополуччя заявниці. Суд у цьому зв'язку підкреслює вартість уваги факт, що в історії хвороби заявниці під час її перебування у Київському СІЗО № 13 або у Качанівській виправній колонії не було зафіксовано жодного конкретного випадку, який міг би пояснити таку повну недовіру державним органам.

218. Суд надає особливої ваги тому факту, що адміністрація СІЗО, незважаючи на тривалий час, який знадобився для виконання тимчасового заходу згідно з вказівкою Суду від 15 березня 2012 року, та певні кроки, здійснені національними органами, які не продемонстрували бажання дотриматися умов зазначеного заходу (див. пункти 122–123 та 131 вище), перевела заявницю до Центральної клінічної лікарні 20 квітня 2012 року (див. пункт 133 вище), і знову 9 травня 2012 року — для проходження відповідного лікування у німецького невропатолога з берлінської лікарні «Шаріте» (див. пункт 164 вище). Заявницю оглядали спеціалісти, які вислухали її скарги, та вона пройшла відповідні спеціалізовані медичні процедури.

219. У цілому Суд вважає, що Уряд надав достатні свідчення для того, щоб надати йому змогу дійти висновку, що національні органи надали заявниці всебічну, ефективну та прозору медичну допомогу. Отже, ця частина заяви має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтована.

IV. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ ІЗ ЗАЯВНИЦЕЮ ПІД ЧАС ЇЇ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ДО ЦЕНТРАЛЬНОЇ КЛІНІЧНОЇ ЛІКАРНІ 20 КВІТНЯ 2012 РОКУ

220. Заявниця скаржилась на те, що її було перевезено до Центральної клінічної лікарні проти її волі та що під час її перевезення вона зазнала тілесних ушкоджень. Вона також стверджувала, що цю подію не було належним чином розслідувано.

221. Уряд заперечив це твердження.

A. Прийнятність

222. Уряд стверджував, що заявницю не можна вважати такою, що вичерпала національні засоби юридичного захисту щодо її скарги про жорстоке поводження під час її перевезення до лікарні 20 квітня 2012 року. Уряд вказував на те, що вона не оскаржила постанову прокуратури від 3 травня 2012 року про відмову в порушенні кримінальної справи за вищезазначеною скаргою.

223. Суд нагадує, що він вже розглядав подібне заперечення у справі «*Каверзін проти України*» (*Kaverzin v. Ukraine*, заява № 23893/03, рішення від 15 травня 2012 року), та дійшов висновку, що Урядом не було доведено, що вказаний ним засіб юридичного захисту спроможний забезпечити адекватне виправлення ситуації у зв'язку зі скаргами на жорстоке поводження з боку працівників міліції та неефективне розслідування (там само, пп. 93–98). Суд не вбачає жодної причини доходити іншого висновку у цій справі та зазначає, що заявниця не була зобов'язана використовувати зазначену процедуру оскарження.

224. Відповідно заперечення Уряду має бути відхилене. Суд також вважає, що скарга не є явно необгрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

225. Уряд стверджував, що скарга заявниці про жорстоке поводження під час її перевезення з виправної колонії до лікарні була необгрунтованою, оскільки не було свідчень того, що синці на тілі заявниці були наслідком застосування до неї сили з боку працівників

виправної колонії або того, що державні органи якимось іншим чином були причетні до тілесних ушкоджень, зазначених заявницею.

226. Що стосується розслідування твердження про жорстоке поводження, Уряд доводив, що національні органи доклали всіх розумних зусиль для встановлення істини. Їхній висновок про те, що скарга заявниці була необґрунтованою, не свідчив про неефективність розслідування. Уряд посилався, *inter alia*, на пояснення працівників, які були присутні у виправній колонії у той день та на час подій. Зокрема, троє працівників відділу нагляду і безпеки виправної колонії підтвердили, що відділення №1 виправної колонії, в якому розміщалася камера заявниці, було обладнане камерами спостереження, що працювали у режимі реального часу без запису. 20 квітня 2012 року під час спостереження камери заявниці через монітори працівник не бачив, щоб будь-хто з працівників виправної колонії під час відвідання камери заявниці застосовував до неї фізичний примус, не чув будь-яких звуків. Як тільки працівники виправної колонії залишили камеру, працівник бачив, що заявниця прийняла душ, збрала свої речі та лягла у ліжку. Протягом спостереження працівники виправної колонії не помітили, щоб заявниця зазнала будь-яких тілесних ушкоджень.

227. Заявниця наполягала на своїх первісних твердженнях.

2. Загальні принципи

(а) Стверджуване жорстоке поводження

228. Суд неодноразово зазначав, що стаття 3 Конвенції втілює одну з найбільш основоположних цінностей демократичних суспільств. Навіть за найважчих обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незважаючи на поведінку потерпілої особи (див., серед багатьох інших джерел, зазначене вище рішення у справі «*Labita проти Італії*» (*Labita v. Italy*), п. 119, та «*Сельмуні проти Франції*» (*Selmouni v. France*) [ВП]), заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999-V).

229. Суд також повторює, що твердження про жорстоке поводження повинні підкріплюватися відповідними доказами. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом», але додає, що така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростованих презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. вищезазначене рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*), п. 121).

230. Коли особа заявляє, що під час перебування під вартою вона зазнала тілесних ушкоджень внаслідок жорстокого поводження, Уряд

зобов'язаний надати повне та достатнє пояснення того, яким чином були завдані ці тілесні ушкодження (див. рішення у справі «*Рібіч проти Австрії*» (*Ribitsch v. Austria*) від 4 грудня 1995 року, п. 34, серія А, № 336).

231. Стосовно затриманих осіб Суд наголошував, що вони перебувають у вразливому становищі, та що державні органи зобов'язані захищати їхнє фізичне благополуччя (див. рішення у справі «*Тарарієва проти Росії*» (*Tarariyeva v. Russia*), заява № 4353/03, п. 73, ECHR 2006-XV (витяги); зазначене вище рішення від 4 жовтня 2005 року у справі «*Сарбан проти Молдови*» (*Sarban v. Moldova*), п. 77, та рішення у справі «*Муїзель проти Франції*» (*Mouisel v. France*), заява № 67263/01, п. 40, ECHR 2002-IX). Щодо особи, позбавленої свободи, будь-яке застосування фізичної сили, необхідність якого не була викликана суворою необхідністю внаслідок її власної поведінки, принижує людську гідність та в принципі є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення від 7 грудня 2006 року у справі «*Шейдаєв проти Росії*» (*Sheydayev v. Russia*), заява № 65859/01, п. 59, та зазначене вище рішення у справі «*Рібіч проти Австрії*» (*Ribitsch v. Austria*), п. 38). Тягар доведення покладається на Уряд, який має довести за допомогою переконливих аргументів, що застосування сили, наслідком якого стали тілесні ушкодження у заявника, не було надмірним (див., наприклад, рішення від 12 квітня 2007 року у справі «*Дзвонковський проти Польщі*» (*Dzwonkowski v. Poland*), заява № 46702/99, п. 51).

(b) Адекватність розслідування

232. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу про жорстоке поводження з нею, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути спроможним забезпечити встановлення та покарання винних осіб (див. рішення від 28 жовтня 1998 року у справі «*Асьонов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 102, Reports 1998-VIII).

233. Зобов'язання щодо розслідування «не є зобов'язанням результату, а зобов'язанням засобів»: не кожне розслідування обов'язково закінчується успішно або доходить висновку, який співпадає з викладом подій позивачем. Проте воно в принципі повинно бути здатне призвести до встановлення фактів справи та, якщо твердження виявляться правдивими, до встановлення та покарання винних осіб (див. рішення у справах «*Пол та Одрі Едвардз проти*

Сполученого Королівства» (*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*), заява № 46477/99, п. 71, ECHR 2002-II, та «Махмут Кайя проти Туреччини» (*Mahmut Kaya v. Turkey*), заява № 22535/93, п. 124, ECHR 2000-III).

234. Розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що державні органи завжди повинні робити серйозну спробу встановити, що відбулось, та не повинні покладатись, закриваючи справу або ухвалюючи рішення, на поспішні та необгрунтовані висновки (див. вищезазначене рішення у справі «Асьонов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*) пп. 103 et seq.). Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, *inter alia*, показання свідків та висновки судових експертів (див. рішення у справах «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, пп. 104 et seq., ECHR 1999-IV, та «Гюль проти Туреччини» (*Gül v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року). Будь-який недолік розслідування, який підриває його здатність щодо встановлення причини тілесних ушкоджень та винних осіб, створюватиме небезпеку недотримання цього стандарту.

3. Застосування вищезазначених принципів до цієї справи

235. Суд зазначає, що, як було встановлено, кілька синців з'явилися на тілі заявниці під час її ув'язнення у виправній колонії. Сам по собі цей факт вимагає пояснень з боку державних органів щодо їхнього походження. У цьому зв'язку Суд нагадує, що ненадання переконливого пояснення щодо тілесних ушкоджень суперечитиме зобов'язанню держави нести відповідальність за благополуччя ув'язненої особи, яка знаходиться під її повним контролем.

236. Суд зауважує, що 23 квітня 2012 року заявниця подала до прокуратури Харківської області скаргу на її примусове перевезення до лікарні та жорстоке поводження під час перевезення 20 квітня 2012 року (див. пункт 137 вище). Вперше її оглянули 24 квітня 2012 року, коли вона показала свої синці лікарям виправної колонії (див. пункт 140 вище). Згідно з актом огляду були виявлені легкі тілесні ушкодження у вигляді синців, які утворилися внаслідок дій тупих твердих предметів за механізмом удару-стиснення за день-два до огляду заявниці. Проте в акті було зроблено висновок, що видима давність синців не співпадає з часом стверджуваного жорстокого поводження, вказаного заявницею. Суд також зауважує, що того ж дня для огляду заявниці було запрошено судово-медичного експерта, але вона відмовилась проходити такий огляд (див. пункт 141 вище).

237. Пізніше того ж дня начальник слідчого відділу прокуратури Харківської області, завершивши одноденне розслідування події, відмовив у порушенні кримінальної справи щодо працівників виправної колонії у зв'язку з відсутністю доказів того, що вони завдали їй тілесні ушкодження (див. пункт 142 вище). Після скасування зазначеної постанови 25 квітня 2012 року була призначена додаткова перевірка (див. пункт 143 вище). Згідно з твердженнями Уряду, слідчим були зібрані показання працівників виправної колонії, лікарів та водія карети швидкої допомоги, які чергували 20 квітня 2012 року, членів медичної комісії, працівників лікарні та інших осіб, які були свідками перевезення заявниці до лікарні та стверджували, що заявниця не скаржилась на завдання їй будь-яких тілесних ушкоджень та що вони не бачили у неї будь-яких ознак ушкоджень (див. пункти 150–161 вище).

238. Уряд також посилався на той факт, що відеоспостереження за заявницею 20 квітня 2012 року не виявило нічого незвичайного. Проте Суд зазначає, що згідно з твердженнями Уряду відеоспостереження — принаймні 20 квітня 2012 року — працювало без запису (див. пункт 154 вище), а наслідком цього є те, що Суд не може перевірити точність тверджень Уряду.

239. Суд також зазначає, що в рамках розслідування 26 квітня 2012 року заявницю було знову запрошено пройти судово-медичний огляд з метою встановлення походження та давності синців, але вона відмовилась. Внаслідок цієї відмови завідувачу кафедри судово-медичної експертизи Харківської медичної академії післядипломної освіти МОЗ України було доручено оцінити тілесні ушкодження заявниці виключно на основі акта огляду від 24 квітня 2012 року. Зроблений ним висновок засвідчив, що стан синців та їхня поява за один-два дні до огляду заявниці були такими, що виключали їхнє завдання 20 квітня 2012 року. На додаток, ознайомившись з історією хвороби заявниці, він зазначив, що з 16 серпня 2011 року рецидивні гематоми час від часу виникали на тілі заявниці, та вони не були наслідком зовнішніх ударів, а були пов'язані з особливостями судинної системи та системи кровообігу заявниці (див. пункт 146 вище). 3 травня 2012 року слідчий знову відмовив у порушенні кримінальної справи (див. пункт 149 вище).

240. Суд додає, що розташування синців на тілі заявниці видається таким, що співпадає з її твердженням про те, що 20 квітня 2012 року її силоміць витягли з ліжка, вдарили у живіт. Проте Суд не може ігнорувати наданих йому медичних висновків про те, що давність синців, виявлених при огляді заявниці, не відповідає часу, який вона вказала, та що були інші причини походження синців, які не були наслідком завданої травми. Ці висновки могли б бути належним чином підтвержені або спростовані, якби заявниця пройшла повний судово-

медичний огляд, від якого вона двічі відмовилась. За відсутності такого судово-медичного висновку внаслідок рішення заявниці не проходить огляд Суд не може вважати встановленим відповідно до необхідного критерію доведеності, що синці виникли 20 квітня 2012 року при перевезенні до лікарні внаслідок поводження з нею, яке становить порушення статті 3 Конвенції.

241. Оскільки заявниця подала небезпідставну скаргу на жорстоке поводження до національних органів за статтею 3 Конвенції, виникло процесуальне зобов'язання здійснити ефективне розслідування стверджуваних фактів. Проте, як Суд вже зазначив вище, ефективності розслідування перешкоджало небажання заявниці співпрацювати з національними органами через її постійні відмови пройти судово-медичні огляди, які могли підтвердити або спростувати висновки щодо дати та причини виникнення в неї синців.

242. Вищенаведених міркувань Суду достатньо, щоб дійти висновку, що розслідування за скаргою заявниці про жорстоке поводження під час її перевезення до Центральної клінічної лікарні було «ефективним». Отже, не було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

243. Заявниця стверджувала, що у лікарні вона знаходилась під цілодобовим спостереженням, та що керівництво виправної колонії оприлюднило повний звіт про стан її здоров'я в українських засобах масової інформації. Вона посилалась на статтю 8 Конвенції, яка передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

244. Уряд стверджував, що заявниця повинна була оскаржити до прокурора вищого рівня або до суду постанову прокуратури Харківської області від 1 червня 2012 року про відмову у вжитті заходів у зв'язку з її твердженнями про постійне спостереження за нею в лікарні та оприлюднення звіту про стан її здоров'я. Вона також повинна була оскаржити ці ж дії безпосередньо в адміністративних судах.

245. Суд нагадує, що мета статті 35 Конвенції полягає в наданні Договірним державам можливості запобігти порушенню, у зв'язку з яким проти них заявлено скарги, чи виправити такі порушення ще до того, як скарги буде подано до Конвенційних установ. Відповідно держави звільняються від надання відповідей щодо своїх дій в міжнародному органі до тих пір, поки вони не отримають можливості виправити ситуацію за допомогою своєї власної правової системи. Це правило ґрунтується на відображеному у статті 13 Конвенції припущенні (з яким воно тісно пов'язано) про наявність в національній правовій системі ефективного засобу юридичного захисту щодо стверджуваного порушення. Таким чином, це є важливим аспектом принципу підпорядкованості механізму захисту прав, встановленого Конвенцією, національним системам гарантування прав людини. Отже, скарга, призначена для подання до Суду, має бути подана — принаймні, по суті — до відповідного національного органу та з дотриманням формальних вимог та строків, встановлених національним законодавством (див. вищезазначене рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*), п. 74).

246. По-перше, стосовно скарги заявниці за статтею 3 Конвенції Суд вже зазначив, що судовий засіб юридичного захисту щодо постанови прокуратури не є ефективним у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції (див. пункт 223 вище), та вважає, що той самий висновок є застосовним і щодо цієї скарги за статтею 8 Конвенції. По-друге, Суд вважає, що Кодекс адміністративного судочинства України, який набрав чинності 1 вересня 2005 року (отже, національні суди мали можливість тлумачити його впродовж більш ніж семи років), може вважатися *prima facie* таким, що забезпечує ефективний засіб юридичного захисту для того виду скарг, що висувалися заявницею. Для подання цього конкретного виду скарги до національних судів не передбачено докладних процедур, а Уряд не навів будь-яких прикладів з національної судової практики. Проте зазначене питання охоплювалося частиною першою статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України (див. пункт 181 вище), який визначає юрисдикцію адміністративних судів, і в ньому ніщо не вказує на те, що спір у цій справі виключається пунктом 2 зазначеного положення.

247. Суд зазначає, що заявниця у цій справі скористалася можливістю, передбаченою Кодексом адміністративного судочинства України. Треба визнати, що вона не мала успіху, оскільки Київський окружний адміністративний суд відхилив її адміністративний позов (див. пункти 173–174 вище). Проте Суд зазначає, що рішення суду першої інстанції може бути оскаржено в апеляційному, а потім — у касаційному порядку. Суд також зазначає, що заявниця не клопотала про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову,

передбачених статтею 117 Кодексу адміністративного судочинства України (див. пункт 181 вище).

248. Відповідно скарги заявниці за статтею 8 Конвенції мають бути відхилені відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

VI. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

249. Посилаючись на підпункт «b» пункту 1 статті 5 Конвенції, заявниця скаржилась на те, що її досудове тримання під вартою було незаконним та свавільним. Вона також скаржилась за пунктом 3 статті 5 Конвенції на те, що для її тривалого тримання під вартою не було підстав. Заявниця також скаржилась за пунктом 4 статті 5 Конвенції на те, що вона не могла ефективно оскаржити законність її досудового тримання під вартою. Насамкінець, вона скаржилась на те, що в неї не було ефективного та гарантованого права на відшкодування за тримання під вартою всупереч вищезазначеним положенням.

250. Відповідні положення статті 5 Конвенції передбачають таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

... b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.»

А. Прийнятність

251. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також

зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Пункт 1 статті 5 Конвенції

(а) Доводи сторін

252. Заявниця стверджувала, що тримання її під вартою було свавільним та несумісним з цілями пункту 1 статті 5 Конвенції.

253. Вона посилалась, зокрема, на рішення Суду від 10 лютого 2011 року у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява № 40107/02, згідно з яким попереднє ув'язнення на невизначений строк, незважаючи на його відповідність національному законодавству, суперечить тлумаченню Судом пункту 1 статті 5 Конвенції.

254. Заявниця також зазначала, що не було свідчень існування ризику її переховування від правосуддя, виявленого або під час національного провадження, або під час провадження у Суді. Вона вказала на те, що, навпаки, вона завжди виконувала вказівки слідчого та завжди з'являлась на всі слідчі дії та судові засідання.

255. Вона також стверджувала, що не існувало ризику того, що вона здійснюватиме незаконну діяльність, в якій її обвинувачували, оскільки обвинувачення щодо неї стосувались її діяльності на посаді прем'єр-міністра, яку вона припинила обіймати задовго до того, як було порушено зазначену кримінальну справу.

256. Заявниця також вказала на те, що національні суди на жодній стадії провадження не розглядали можливість застосування менш жорсткого запобіжного заходу як альтернативи тримання її під вартою.

257. Уряд стверджував, що попереднє ув'язнення заявниці здійснювалося за розпорядженням судових органів та в подальшому продовжувалося судовими рішеннями, винесеними в порядку, передбаченому національним законодавством. Отже, воно відповідало вимогам підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

258. Уряд висловив думку, що національний суд навів відповідні та достатні підстави на обґрунтування вибору запобіжного засобу, які ґрунтувались на конкретних фактах справи та документах з матеріалів справи. Уряд зазначив, зокрема, що в якості підстави для тримання заявниці під вартою суд послався на те, що вона може в подальшому ухилитись від суду та виконання процесуальних рішень і перешкоджати встановленню істини у справі. Суд вважав підтвердженням існування таких ризиків відмови заявниці повідомити суд про своє місце проживання під приводом того, що зазначена

інформація міститься в матеріалах справи. Крім того, суд зазначив, що його листи, раніше надіслані на адресу, вказану нею, поверталися до нього поштою. На додаток, під час засідання 5 серпня 2011 року заявниця відмовилась надати письмове підтвердження того, що її повідомлено про дату, час та місце наступного судового засідання. Насамкінець, вона запізнилась на засідання 5 серпня 2011 року без будь-якої поважної причини.

259. Уряд також вказав на тяжкість злочинів, в яких підозрювалась заявниця, та на зневагу, з якою вона ставилась до суду та учасників судового розгляду, не виконуючи розпорядження головуючого та перешкоджаючи допиту свідків.

260. Уряд також наголосив на тому, що, ухвалюючи рішення про взяття заявниці під варту, суд взяв до уваги її аргументи та аргументи її захисника проти зміни запобіжного заходу.

261. Уряд також зазначив, що загальний строк тримання заявниці під вартою був відносно коротким.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи

262. Суд наголошує на тому, що стаття 5 Конвенції втілює основоположне право людини, а саме — захист особи від свавільного втручання держави у її право на свободу (див. рішення від 18 грудня 1996 року у справі «*Аксой проти Туреччини*» (*Aksoy v. Turkey*), п. 76, Reports 1996-VI). Цей перелік винятків, встановлений у пункті 1 статті 5 Конвенції, є вичерпним, і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме — гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (див. вищезазначене рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*), п. 170).

263. При оцінці законності будь-якого позбавлення свободи Суд не обмежується проголошеними видимими цілями взяття та тримання під вартою, про які йдеться, але також розглядає істинні наміри та цілі, що стоять за ними (див. рішення у справах «*Боцано проти Франції*» (*Bozano v. France*), від 18 грудня 1986 року, п. 60, Series A № 111, та «*Ходорковський проти Росії*» (*Khodorkovskiy v. Russia*), заява № 5829/04, п. 142, від 31 травня 2011 року).

264. Суд у своїй практиці також вже констатував, що, коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливо, щоб було дотримано загального принципу юридичної визначеності. Отже, важливо, щоб умови, за яких відповідно до національного законодавства здійснюється позбавлення свободи, були чітко сформульовані, та щоб застосування цього законодавства було передбачуваним тією мірою, щоб воно відповідало стандарту «законності», передбаченому Конвенцією —

стандарту, що вимагає, щоб усе законодавство було сформульовано з достатньою точністю для того, щоб надати особі можливість — за потреби, за відповідної консультації — передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою її дія (див., серед інших джерел, рішення у справі «*Медведєв та інші проти Франції*» (*Medvedyev and Others v. France*) [ВП], заява № 3394/03, п. 80, ЕСЧР 2010 року, з подальшими посиланнями).

265. Крім того, для того, щоб позбавлення свободи вважалось несвавільним у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції, самого факту, що цей захід застосовується згідно з національним законодавством, що відповідає вищезазначеним стандартам, ще недостатньо — він також повинен бути необхідним за даних обставин (див. рішення у справах «*Нешт'як проти Словаччини*» (*Nešťák v. Slovakia*), заява № 65559/01, п. 74, від 27 лютого 2007 року, та «*Хайредінов проти України*» (*Khayredinov v. Ukraine*), заява № 38717/04, пп. 27–28, від 14 жовтня 2010 року).

266. Насамкінець, Суд наголошує на тому, що обґрунтування будь-якого періоду позбавлення свободи — незалежно від того, наскільки коротким він є — повинно бути переконливо доведено державними органами (див. рішення у справах «*Белчев проти Болгарії*» (*Belchev v. Bulgaria*), заява № 39270/98, п. 82, від 8 квітня 2004 року, та «*Кастравет проти Молдови*» (*Castravet v. Moldova*), заява № 23393/05, п. 33, від 13 березня 2007 року).

(ii) Застосування вищезазначених принципів до цієї справи

267. Суд зазначає, що рішення про взяття заявниці під варту не встановлювало чіткого строку дії запобіжного заходу, що само по собі суперечить вимозі законності, закріпленій у статті 5 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах «*Єлоєв проти України*» (*Yeloyev v. Ukraine*), заява № 17283/02, пп. 52–55, від 6 листопада 2008 року; «*Соловей і Зозуля проти України*» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), заяви №№ 40774/02 та 4048/03, п. 59, від 27 листопада 2008 року, та «*Доронін проти України*» (*Doronin v. Ukraine*), заява № 16505/02, п. 59, від 19 лютого 2009 року). Крім того, Суд констатував, що ця проблема є повторюваною у справах щодо України внаслідок існування законодавчих прогалин (див. вищезазначене рішення у справі «*Харченко проти України*» (*Kharchenko v. Ukraine*), п. 98).

268. Суд вважає, що ця справа порушує низку серйозних питань стосовно законності попереднього ув'язнення заявниці, які заслуговують на подальший розгляд.

269. Суд зауважує, що постанова про взяття під варту від 5 серпня 2011 року не містила посилань на будь-які порушення заявницею впродовж попередніх місяців зобов'язання не залишати місто

як запобіжного заходу. Хоча суддя зазначив, що заявниця відмовилась надати розписку про те, що вона повідомлена про дату, час та місце наступного судового засідання, він не вказав, що заявниця не з'являлась на будь-яке з судових засідань. Те саме стосується стверджуваної недовідомості поштою деяких з листів суду на її адресу: суд не стверджував, що це перешкодило їй виконати її процесуальні зобов'язання. Відмова заявниці назвати свою адресу в судовому засіданні, як видається, також не мала будь-якого негативного впливу на її участь у провадженні, як вимагалось, з огляду на те, що її адреса вже містилась в матеріалах справи. Що стосується її запізнення на декілька хвилин у судовому засіданні 5 серпня 2011 року, вважати це небажанням з її сторони до співпраці не було підстав. Відповідно з висунутих щодо неї причин взяття її під варту не вбачається жодного ризику ухилення заявниці від правосуддя.

270. Як вбачається з постанови про взяття під варту, а також з клопотання прокурора щодо зміни запобіжного заходу та його фактичного контексту, головною підставою для взяття заявниці під варту були її ймовірне перешкодження встановленню істини у справі та зневажлива поведінка. Ці підстави не включені в список підстав, які могли би виправдати позбавлення свободи за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції. Крім того, Суду незрозуміло, яким чином заміна підписки заявниці про невийзд на взяття під варту була за тих обставин найбільш відповідним запобіжним заходом.

271. З огляду на те, що підстави, а, отже, мета попереднього ув'язнення заявниці залишалися незмінними до самого її засудження, Суд вважає, що позбавлення її свободи впродовж всього цього строку було свавільним та незаконним.

272. Отже, у цьому зв'язку було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

2. Пункт 4 статті 5 Конвенції

(а) Доводи сторін

273. Заявниця стверджувала, що вона не мала засобу юридичного захисту для того, щоб оскаржити постанову про взяття її під варту від 5 серпня 2011 року. Крім того, всі її клопотання про звільнення відхилялись з формальних причин, без урахування будь-яких її аргументів.

274. Уряд стверджував, що, навіть якщо постанова про взяття під варту від 5 серпня 2011 року насправді не підлягала апеляційному оскарженню, перший перегляд законності її взяття під варту вже був включений до зазначеної постанови.

275. Уряд також стверджував, що законність тримання заявниці під вартою неодноразово переглядалась компетентним судом на підставі її клопотань та клопотань її захисника про звільнення. Уряд стверджував, що кожне з цих клопотань та аргументи, що містилися в них, ретельно розглядалися судом та щодо них виносились окремі процесуальні рішення. Печерський суд постійно залишав без змін застосований до заявниці запобіжний захід у зв'язку з незмінністю підстав, наведених в першій постанові про взяття під варту від 5 серпня 2011 року. Зокрема, суд зазначив про відсутність підстав для зміни запобіжного заходу. Уряд у цьому зв'язку наголосив, що наведення таких самих підстав обґрунтування тримання заявниці під вартою впродовж всього зазначеного строку не може вважатися таким, що суперечить її правам за статтею 5 Конвенції.

(b) Оцінка Суду

276. Суд нагадує, що пункт 4 статті 5 Конвенції передбачає право осіб, яких затримано або взято під варту, на перегляд процесуальних і матеріальних умов, які з точки зору Конвенції є суттєвими для забезпечення «законності» позбавлення їх свободи. Це означає, що компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, на підставі якої здійснено затримання, та легітимність мети, з якою особу затримано та потім узято під варту (див. рішення у справі «*Буткявічюс проти Литви*» (*Butkevičius v. Lithuania*), заява № 48297/99, п. 43, ЕЧПР 2002 року-II та вищезазначене рішення у справі «*Соловей і Зозуля проти України*» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), п. 70).

277. Суд вже констатував, що ще одне з призначень ухвалення обґрунтованого рішення з цього питання полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що їхні позиції були враховані. Хоча стаття 5 Конвенції не накладає на суддю, що здійснює перегляд законності взяття особи під варту, зобов'язання розглядати кожен аргумент, що міститься в клопотаннях апелянта, її гарантії будуть позбавлені своєї сутності, якщо суддя, ґрунтуючись на національному законодавстві та судовій практиці, поводитиметься з конкретними фактами, на які посилається затримана особа, як з несуттєвими, або ігноруватиме їх, що може поставити під сумнів «законність» позбавлення свободи (див. рішення у справі «*Ігнатеско проти Молдови*» (*Ignatenco v. Moldova*), заява № 36988/07, пп. 77–78, від 8 лютого 2011 року, з подальшими посиланнями).

278. Суд зазначає, що у цій справі законність тримання заявниці під вартою декілька разів переглядалась національними судами. Проте відповідні судові рішення не відповідають вимогам пункту 4 статті 5

Конвенції, обмежуючись у своїй мотивувальній частині просто зазначенням того, що постанова про зміну запобіжного заходу, винесена під час судового розгляду справи, оскарженню не підлягає, та, по суті, повторюють попередньо наведені та, як зазначалося вище, недостатні підстави (див. пункти 31–32 та 35–36 вище).

279. Суд зауважує, що у своїх численних клопотаннях про звільнення заявниці висувала конкретні та доречні доводи на користь її звільнення — такі, як її незмінне дотримання зобов'язань за підпискою про невиїзд до взяття її під варту та той факт, що вона не робила спроб ухилитися від правосуддя або перешкоджати встановленню істини у справі. Крім того, велика кількість публічних осіб надіслали листи з наданням особистих гарантій та клопотанням про її звільнення. На додаток, було зроблено пропозицію звільнити її під заставу. Проте суд відхилив усі ці клопотання, не вказавши, чи розглядався будь-який з цих аргументів взагалі, явно вважаючи їх несуттєвими для питання законності попереднього ув'язнення заявниці (див. пункти 34–35 вище).

280. Отже, Суд доходить висновку, що межі та характер судового перегляду, наданого заявниці Печерським судом, не відповідають вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції.

281. Суд уже констатував, що загалом національне законодавство не передбачає процедури судового розгляду питання законності продовжуваного тримання під вартою після закінчення досудового слідства, яка б задовольняла вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Молодориц проти України» (*Molodorych v. Ukraine*), заява № 2161/02, п. 297).

282. Отже, було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

3. Пункт 5 статті 5 Конвенції

(а) Доводи сторін

283. Заявниця стверджувала, що в неї не було ефективного та гарантованого права на відшкодування у зв'язку зі стверджуваними порушеннями статті 5 Конвенції.

284. Уряд стверджував, що заявниця могла би мати право на відшкодування у зв'язку з її триманням під вартою, якби його було визнано незаконним національними судами.

(b) Оцінка Суду

285. Суд зазначає, що право на відшкодування за пунктом 5 статті 5 Конвенції виникає лише у випадку, коли порушення одного з її інших чотирьох пунктів (у цій справі — підпункту «а» пункту 1 та пункту 4

статті 5 Конвенції) було встановлено прямо чи по суті Судом або національними судами (див., наприклад, рішення у справах «Светослав Дімітров проти Болгарії» (*Svetoslav Dimitrov v. Bulgaria*), заява № 55861/00, п. 76, від 7 лютого 2008 року та «Чагдаш Сахін проти Туреччини» (*Çağdaş Şahin v. Turkey*), заява № 28137/02, п. 34, від 11 квітня 2006 року). У цьому зв'язку ефективне використання права на відшкодування, гарантоване пунктом 5 статті 5 Конвенції, повинно забезпечуватись з достатньою певністю (див. рішення у справі «Станєв проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) [ВП], заява № 36760/06, п. 182, від 17 січня 2012 року, з подальшими посиланнями).

286. Суд зазначає, що питання відшкодування за незаконне тримання під вартою регулюється в Україні Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (див. пункт 182 вище). Право на відшкодування виникає у випадку, коли незаконність тримання під вартою встановлюється рішенням суду. Законодавством України не передбачається процедури звернення до національного суду з вимогою відшкодування шкоди за позбавлення свободи, яке було визнане цим Судом таким, що порушує той чи інший пункт статті 5 Конвенції.

287. Суд вже вказав на існування цієї законодавчої прогалини в інших справах проти України (див., наприклад, рішення у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, п. 233, від 21 квітня 2011 року). Ця проблема залишається актуальною і в цій справі.

288. Отже, було порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

VII. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 18 У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 5 КОНВЕНЦІЇ

289. Заявниця скаржилась на те, що тримання її під вартою мало приховані мотиви. Вона скаржилась, зокрема, що тримання її під вартою було використано державними органами з метою усунення її від політичного життя та ненадання їй можливості взяти участь у парламентських виборах 28 жовтня 2012 року. Вона посилалась на статтю 18 у поєднанні зі статтею 5 Конвенції, яка передбачає таке:

«Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені».

A. Прийнятність

290. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

291. Заявниця наголошувала на тому, що вона є найсильнішим опозиційним лідером. Вона стверджувала, що справжньою метою тримання її під вартою було не дати їй можливості взяти участь у парламентських виборах 28 жовтня 2012 року, а разом з цим — повністю усунути її з політичної арени. У цьому зв'язку вона посилалась на численні доповіді національних та закордонних спостерігачів щодо переслідування владою України представників опозиції. Заявниця також вказала на низку інших кримінальних справ, які були порушені щодо неї — як стверджувалося — без будь-яких підстав. Насамкінець, у контексті інших її скарг та документів, наданих Суду, вона висловила сумнів у компетентності та чесності судді К., який розглядав її справу в суді першої інстанції та ухвалив рішення про взяття її під варту на час судового провадження. Згідно з її твердженнями, вдавшись до цього заходу, суддя К. покарав її не більш ніж за неповагу до нього; тим часом заявниця не вважала, що він заслужив на таку повагу.

292. Уряд зазначив, що заявниця обіймала посаду Прем'єр-міністра України впродовж тривалого часу та що вона залишається лідером опозиційної партії, що користується широкою підтримкою населення. Отже, її діяльність, а також будь-які події з її участю завжди привертали до себе увагу та ставали об'єктом дискусій як у засобах масової інформації, так і в українських і закордонних офіційних колах. Тим не менш, Уряд робив наголос на політичному характері цих дискусій, які треба відрізняти від судового провадження. У цьому зв'язку Уряд посилався на висновок Суду у вищезазначеній справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*, п. 259) про те, що «політичні процеси докорінно відрізняються від судових». Відповідно Уряд стверджував, що публічне значення кримінального провадження щодо заявниці та взяття її під варту не може вважатися свідченням упередженості щодо неї.

293. Уряд також висловив думку, що, окрім свого посилання на активну політичну діяльність, заявниця не надала доказів на підтвердження того, що її було позбавлено свободи з ціллю, іншою, ніж та, що передбачена статтею 5 Конвенції. Насамкінець, Уряд стверджував, що тримання заявниці під вартою було пов'язано

виключно з її поведінкою під час розгляду її справи судом, переслідувало законну ціль і відповідало критеріям, передбаченим підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

2. Оцінка Суду

294. Суд наголошує на тому, що стаття 18 Конвенції не має самостійного значення і може бути застосована лише в поєднанні з іншими статтями Конвенції (див. рішення у справі «Гусинський проти Росії» (*Gusinskiy v. Russia*), заява № 70276/01, пункт 75, від 19 травня 2004 року). Як Суд вже констатував у своїй практиці, що вся структура Конвенції ґрунтується на презумпції добросовісності дій органів державної влади країн-учасниць. Дійсно, будь-яка державна політика чи окремий захід може мати «прихований мотив», а презумпція добросовісності є спростовною. Однак заявник, який стверджує, що його права і свободи були обмежені з неналежних підстав, повинен переконливо довести, що справжня ціль державних органів була не такою, як її було проголошено (або яка може обґрунтовано припускатись виходячи з контексту). Простої підозри про те, що державні органи користувались своєю владою для іншої цілі, ніж та, що передбачена Конвенцією, не достатньо, щоб довести порушення статті 18 Конвенції (див. вищезазначене рішення у справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), п. 255).

295. Коли подається скарга за статтею 18 Конвенції, Суд застосовує дуже суворий стандарт доведення. Результатом цього є те, що існує лише декілька справ, в яких було встановлено порушення цього положення Конвенції. Так, у вищезазначеному рішенні у справі «Гусинський проти Росії» (*Gusinskiy v. Russia*, пункти 73–78) Суд погодився, що свободу заявника було обмежено, *inter alia*, для іншої цілі, ніж та, що передбачена статтею 5 Конвенції. Суд у цій справі ґрунтував свої висновки на угоді, яка була підписана між особою, яка трималась під вартою, і Міністром зв'язку та масових комунікацій Російської Федерації. З цієї угоди явно вбачалось, що заявника було взято під варту для того, щоб примусити його продати державі свою медіа-компанію. У рішенні від 13 листопада 2007 року у справі «Чеботарі проти Молдови» (*Cebotari v. Moldova*, заява № 35615/06, пункт 46 *et seq.*) Суд встановив порушення статті 18 Конвенції за обставин, коли затримання заявника було явно пов'язане із заявою, яка перебувала на розгляді Суду. Проте такі справи залишаються рідкими (див., *a contrario*, рішення у справі «Сисоева та інші проти Латвії» (*Sisojeva and Others v. Latvia*) [ВП], заява № 60654/00, п. 129, ЕCHR 2007 року-II, та вищезазначене рішення у справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), п. 261).

296. Звертаючись до цієї справи, Суд вказує на загальну подібність її обставин до обставин, що розглядалися у справі «Луценко проти України» (*Lutsenko v. Ukraine*, заява № 6492/11, п. 104, рішення від 3 липня 2012 року). Як у вищезазначеній справі, невдовзі після зміни влади заявниця, яка була колишнім Прем'єр-міністром України та лідером найсильнішої опозиційної партії, була обвинувачена у зловживанні владою та притягнута до кримінальної відповідальності. Багато національних та зарубіжних спостерігачів, включаючи різноманітні неурядові організації, засоби масової інформації, дипломатичні кола та окремих публічних осіб, вважали ці події частиною політично-вмотивованого переслідування лідерів опозиції в Україні.

297. Що стосується скарг заявниці за статтею 18 Конвенції у цій справі, Суд зазначає, що вони мають подвійний зв'язок у поєднанні зі статтею 5 Конвенції — стосовно дійсної мети її досудового тримання під вартою, та у поєднанні зі статтею 6 Конвенції — стосовно справедливості кримінального переслідування заявниці та його стверджуваних прихованих мотивів⁶. Відповідно Суд обмежить тут свій розгляд скаргою заявниці за статтею 18 у поєднанні зі статтею 5 Конвенції стосовно її досудового тримання під вартою.

298. Як Суд вже постановляв у зазначеній вище справі «Луценко проти України» (*Lutsenko v. Ukraine*), коли йдеться про твердження щодо політичних або інших прихованих мотивів у контексті кримінального переслідування, важко розмежувати досудове тримання під вартою від кримінального провадження, в рамках якого таке тримання було застосовано (п. 108). Проте, як і у вищенаведеній справі, Суд вбачає низку певних ознак досудового тримання заявниці під вартою, які дозволяють йому розглядати це питання окремо від більш загального контексту політично мотивованого переслідування лідера опозиції шляхом ініціювання декількох кримінальних справ після зміни влади та перед парламентськими виборами.

299. Суд вже констатував, що хоча тримання заявниці під вартою формально здійснювалося для цілей, що передбачаються підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, але як фактичний контекст, так і мотивування, наведене державними органами (див. пункти 269–270 вище), вказують, що справжньою метою обрання цього заходу було покарання заявниці за неповагу до суду, яку, як стверджувалося, вона демонструвала своєю поведінкою впродовж провадження.

300. У світлі цих міркувань та застосовуючи підхід, подібний до підходу, вже застосованого при юридичному тлумаченні схожих обставин у справі «Луценко проти України» (*Lutsenko v. Ukraine*), Суд не може не дійти висновку, що позбавлення заявниці свободи,

⁶ Межі другого зазначеного питання охоплюються заявою № 65656/12.

що дозволяється підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, було застосовано не з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, а з інших причин.

301. Суд вважає це достатньою підставою для того, щоб констатувати порушення статті 18 у поєднанні зі статтею 5 Конвенції.

VIII. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

302. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

303. Заявниця не подала будь-яких вимог щодо відшкодування шкоди або компенсації судових та інших витрат.

304. Відповідно за цими пунктами нічого не присуджується.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* одноголосно скаргу за статтею 3 Конвенції щодо стверджуваного жорстокого поводження із заявницею під час її переведення до лікарні 20 квітня 2012 року та його розслідування, а також скарги за статтями 5 і 18 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє* чотирма голосами проти трьох, що не було порушення статті 3 Конвенції щодо стверджуваного жорстокого поводження із заявницею під час її перевезення до лікарні 20 квітня 2012 року та щодо ефективності розслідування на національному рівні.

3. *Постановляє* одноголосно, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє* одноголосно, що було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

5. *Постановляє* одноголосно, що було порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

6. *Постановляє* одноголосно що було порушення статті 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 5 Конвенції.

Учинено англійською мовою та постановлено 30 квітня 2013 року на публічному слуханні в Палаці прав людини в м. Страсбурзі.

Стівен ФІЛЛІПС
(*Stephen Phillips*)
Заступник Секретаря

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додаються такі окремі думки:

- (a) спільна особлива думка суддів Юнгвірта, Нуссбергер та Потоцького;
- (b) спільна відмінна думка суддів Шпільманна, Віллігера та Нуссбергер.

Д.Ш.
Дж. С. Ф.

СПІЛЬНА ОСОБЛИВА ДУМКА СУДДІВ ЮНГВІРТА, НУССБЕРГЕР ТА ПОТОЦЬКОГО

Ми погоджуємося з тим, що у цій справі було порушення статті 18 у поєднанні зі статтею 5 Конвенції. Проте ми вважаємо, що мотивування більшості суддів не вирішує основної скарги заявниці, яка стосується взаємозв'язку між порушеннями прав людини та демократією, а саме того факту, що взяття її під варту було використано державними органами для усунення її від політичного життя та позбавлення її можливості взяти участь у парламентських виборах 28 жовтня 2012 року (див. пункт 289).

Уся філософія Конвенції ґрунтується на тому припущенні, що державні органи держав-учасниць діють добросовісно. Дійсно, будь-яка державна політика чи окремий захід може мати «прихований мотив» та слугувати іншим цілям, ніж ті, що були проголошені. Це викликає особливе занепокоєння у випадках, коли кримінальне законодавство використовується для інших цілей, ніж притягнення до відповідальності осіб, що вчинили злочин або протиправне діяння. У таких випадках встановлення тільки порушень прав людини, гарантованих статтями 5 та 6 Конвенції, не буде достатнім, оскільки

такий підхід не викриє та не вкаже на справжню проблему, а саме на свідоме зловживання державною владою.

Отже, до твердження заявниці про порушення статті 18 Конвенції треба підходити дуже серйозно. У той же час, простої підозри, що державні органи скористалися своєю владою з ціллю, яка не входить до переліку цілей, визначеного Конвенцією, не може бути достатньо, щоб довести порушення статті 18. Отже, Суд правомірно застосовує дуже суворий стандарт доведення (див. вищезазначене рішення у справі *«Ходорковський проти Росії» (Khodorkovskiy v. Russia)*, пп. 255–256). Проте ця вимога не повинна унеможливлювати для заявниці можливість доведення порушення статті 18 Конвенції. Що стосується оцінки доказів порушення статті 18, то до уваги мають бути взяті декілька факторів.

По-перше, формулювання статті 18 Конвенції містить слово «ціль», яке неминуче пов'язане із суб'єктивним наміром, який може бути розкритий лише особою або особами, які його мають, якщо він випадково не задокументований в якийсь спосіб (див., для порівняння, наприклад, зазначене вище рішення у справі *«Гусинський проти Росії» (Gusinskiy v. Russia)*, пп. 73–78, в якому намір державних органів недвозначно впливав з угоди, підписаної особою під вартою та Міністром зв'язку та масових комунікацій Російської Федерації). Загалом, розумінням того, що Суд називає «прихованим мотивом», володіють тільки державні органи та воно недоступне заявникові. Отже, треба прийняти доказ неналежних мотивів державних органів, який ґрунтується на висновках, зроблених на основі конкретних обставин та контексту справи. Інакше захист, гарантований статтею 18 Конвенції, на практиці виявиться неефективним.

По-друге, ґрунтуючись на обставинах та контексті справи, Суд, тим не менш, не може застосовувати подвійні стандарти та з більшою легкістю встановлювати порушення статті 18 у поєднанні зі Статтями 5 або 6 Конвенції у випадку, коли заявник має певне визначне становище у суспільстві. Як зазначив Суд у рішенні у справі *«Ходорковський проти Росії»*, «високе політичне положення не гарантує імунітету» (див. вищезазначене рішення у справі *«Ходорковський проти Росії» (Khodorkovskiy v. Russia)*, п. 258). У той же час, при тлумаченні статті 18 Конвенції треба враховувати прямий зв'язок між захистом прав людини та демократією. Якщо права політично активних осіб обмежуються з метою перешкодити або унеможливити їхню участь у політичному житті країни, демократія знаходиться під загрозою.

По-третє, стаття 18 Конвенції посилається на «обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод». Отже, згідно з цим недвозначним формулюванням вищезазначене положення забороняє не тільки «зловживання усією юридичною

машиною держави-відповідача *ab initio*» та «недобросовісну діяльність, яка від початку і до кінця здійснюється з порушенням Конвенції та демонстрацією кричущої зневаги до неї» (див. вищезазначене рішення у справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), п. 260), але також забороняє використання конкретних запобіжних заходів — таких, як досудове ув'язнення з неналежною метою (див. вищезазначене рішення у справі «Луценко проти України» (*Lutsenko v. Ukraine*), п. 109).

По-четверте, вірним є те, що політичний процес є докорінно відмінним від процесу відправлення правосуддя. При встановленні того, що при обмеженні політика в правах людини державні органи мали неналежні мотиви, Суд не може прийняти в якості доказу думки та рішення політичних установ або неурядових організацій, або заяви інших політичних осіб (див. вищезазначене рішення у справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), п. 259). Суд має ґрунтувати свої висновки щодо порушення статті 18 Конвенції тільки на конкретних фактах справи.

По-п'яте, Суд постановив, що тягар доведення має бути покладено на заявника, навіть коли встановлено наявність достатніх доказів існування неналежного мотиву (див. вищезазначене рішення у справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*) п. 256). Тим не менш, це не означає, що у справах, коли державні органи не можуть висунути будь-якого «належного мотиву», це не можна вважати доказом «неналежного мотиву».

У світлі цих міркувань ми вважаємо, що у цій справі було порушення статті 18 Конвенції не тільки — як встановила більшість — тому, що метою постанови про взяття під варту було покарання заявниці за неповагу до суду (див. пункт 299), але у зв'язку з існуванням «прихованих мотивів».

Ми виходимо з того, що Суд у цій справі встановив, що підстави, наведені судом першої інстанції для обґрунтування взяття заявниці під варту, не відповідали вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції. Це означає, що взяття заявниці під варту 5 серпня 2011 року на невизначений строк було свавільним згідно з Конвенцією.

Отже, вирішальним питанням є те, чи була постанова про взяття під варту, незважаючи на свавільність, тим не менш, винесена добросовісно або чи відрізнялась справжня мета державних органів при застосуванні такого запобіжного заходу від проголошеної та чи мотивувалася прихованим наміром, який може бути доведений згідно з критеріями, що вимагаються Конвенцією. Для того, щоб відповісти на це питання, Суд має розглянути обмеження прав заявниці — особливо постанову від 5 серпня 2011 року про взяття під варту на невизначений строк — у ширшому контексті та врахувати

такі чинники, як момент часу, коли було винесено цю постанову, статус заявниці та спосіб, в який діяли державні органи.

У цьому контексті ми вважаємо, що неможливо повністю відокремити це питання від характеру кримінального провадження щодо заявниці, хоча розгляд Судом скарги за статтею 18 Конвенції у цій справі не стосується судового розгляду як такого⁷. На нашу думку, рішення про взяття заявниці під варту має бути розглянуте у ширшому контексті зазначеного провадження та становища і статусу самої заявниці на момент порушення кримінальної справи. Тільки за рік до взяття її під варту заявниця була головним політичним опонентом Президента України та отримала 45,47 % голосів підтримки населення (див. пункт 12). Більш важливим є те, що партія заявниці проголосила про свій намір взяти із заявницею в якості її лідера участь у парламентських виборах, що мали відбутися у жовтні 2012 року — іншими словами, на час взяття заявниці під варту повинна була розпочатися підготовка до виборів.

Ми також хотіли б зауважити, що обвинувачення, висунуті щодо заявниці у цій справі, не стосувалися корупції або шахрайства, або злочинів, що могли бути пов'язані з її намірами отримати фінансовий прибуток. Навпаки, зловживання владою, в якому її було обвинувачено, стосувалось тільки обставин політичного рішення, прийнятого нею на посаді Прем'єр-міністра України при підписанні міжнародної газової угоди на умовах, які, як згодом заявлялося, були несприятливими для країни.

Крім того, треба враховувати спосіб, в який здійснювалося розслідування. Хоча добре відомо, що в Україні слідство в кримінальних справах часто триває роками, у надзвичайно складній справі щодо заявниці слідство було завершено з дивовижною швидкістю, а саме у період з 11 квітня 2011 року до 25 травня 2011 року, тобто менше ніж за шість тижнів. І ще більше значення має той факт, що слідство здійснювалось у такий спосіб, що повністю перешкоджало заявниці продовжувати свою політичну діяльність. Так, їй було надано п'ятнадцять робочих днів на те, щоб ознайомитися з матеріалами справи, які склались з 4000 сторінок; її також щоденно викликали до ГПУ для допитів (див. пункт 15); а після початку судового розгляду справи засідання проводились практично щоденно (див. пункт 27).

Також слід зазначити, що обвинувачення були висунуті не тільки щодо заявниці, а також і щодо щонайменше восьми високопосадовців її Уряду: за зловживання владою та/або нецільове використання державних коштів протягом перебування на посаді. Твердження Уряду

⁷ Це питання є частиною заяви № 65656/12.

про те, що здійснюване ним кримінальне переслідування не було націлене на опозицію та що тривали розслідування також щодо членів правлячої партії, виявилось таким, що не відповідає істині за кількома винятками, які стосувались тільки чиновників нижчого рівня (див. пункт 187). У справі колишнього Міністра внутрішніх справ Луценка Суд вже встановив порушення пункту 1 статті 5, пункту 2 статті 5, пункту 3 статті 5, пункту 4 статті 5 та статті 5 у поєднанні зі статтею 18 Конвенції (вищезазначене рішення у справі «*Луценко проти України*» (*Lutsenko v. Ukraine*)); розгляд інших справ ще триває.

Постанова про взяття заявниці під варту, винесена 5 серпня 2011 року після проведення 16 засідань, не стосувалась будь-яких порушень заявницею підписки про невиїзд — запобіжного заходу, якого вона повністю дотрималась. У ній також не вказувалося на те, що заявниця не з'явилася у будь-яке судове засідання. Той факт, що один раз заявниця запізнилася у засідання на декілька хвилин та що вона не повідомила свою адресу, яка вже містилася в матеріалах справи, не надавав вагомих підстав для встановлення з її боку небажання співпрацювати, при цьому слугуючи обґрунтуванням для взяття її під варту на невизначений строк.

Враховуючи відсутність будь-якої прийнятної підстави для тримання під вартою на невизначений строк та ці конкретні обставини справи, ми вважаємо доведеним на основі критерію, що вимагається статтею 18 Конвенції, що наведені у поданні про зміну запобіжного заходу та у постанові причини про взяття заявниці під варту були не тільки недостатніми у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції, а також були не єдиними причинами: були ще приховані мотиви, що лежали в основі дій відповідних органів, які по суті були пов'язані не з належним розглядом кримінальної справи, а, скоріш, з особистістю заявниці та її впливом як провідного опозиційного політика в Україні.

Такими є наші мотиви для висновку, що було порушення статті 18 Конвенції у поєднанні з пунктом 1 статті Конвенції у зв'язку з взяттям заявниці під варту.

СПІЛЬНА ВІДМІННА ДУМКА
СУДДІВ ШПІЛЬМАННА, ВІЛЛІГЕРА ТА НУССБЕРГЕР

Ми не можемо погодитися з висновком Суду, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поводженням із заявницею під час її перевезення до Центральної клінічної лікарні 20 квітня 2012 року.

Скарги заявниці стосуються як матеріального, так і процесуального аспектів статті 3 Конвенції. Що стосується першого аспекту, то ми зазначаємо, що сторони не оспорюють, що оскаржувані тілесні ушкодження, а саме синці на тілі заявниці, з'явилися після примусового перевезення її до лікарні. Таким чином, скарга заявниці про жорстоке поводження під час її перевезення до лікарні, яку вона належним чином подавала на національному рівні, була *prima facie* небезпідставною, та з огляду на усталену практику Суду з цього питання від державних органів вимагалось здійснити ефективне розслідування.

Ми нагадуємо, що Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер свого завдання та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини справи. Отже, ми вважаємо за належне, по-перше, розглянути, чи належним чином державними органами розслідувалась скарга заявниці, а згодом повернутися до питання, чи дійсно мало місце стверджуване жорстоке поводження з огляду на відповідні висновки національних органів.

Ми нагадуємо, що стаття 3 Конвенції вимагає, щоб розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження було ретельним. Це означає, що державні органи завжди повинні робити серйозну спробу встановити, що відбулось, та не повинні покладатись, закриваючи справу або ухвалюючи рішення, на поспішні та необґрунтовані висновки (див. вищезазначене рішення у справі «*Асьонов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), пп. 103 et seq.). Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, *inter alia*, показання свідків та висновки судових експертів (див. вищезазначені рішення у справах «*Танрікулу проти Туреччини*» (*Tanrikulu v. Turkey*), пп. 104 et seq. та «*Гюль проти Туреччини*» (*Gül v. Turkey*), п. 89).

Розслідування має бути спроможним забезпечити встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження та покарання, незважаючи на її основоположну важливість, була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представникам держави було б можливо фактично безкарно

порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див. вищезазначене рішення у справі «*Асьонов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 102, та вищезазначене рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*), п. 131).

Ми також нагадуємо, що, щоб розслідування катування чи жорстокого поводження з боку уповноважених державою осіб вважалося ефективним, має бути дотриманий такий загальний принцип: особи, які проводять перевірки, і ті, хто проводить розслідування, повинні бути незалежними інституційно та ієрархічно від будь-кого, хто причетний до подій у справі; тобто слідчі мають бути незалежними на практиці (див. рішення у справі «*Баті та інші проти Туреччини*» (*Bati and Others v. Turkey*), заяви №№ 33097/96 та 57834/00, п. 135, ECHR 2004-IV (витяги)).

23 квітня 2012 року заявниця подала до прокуратури Харківської області скаргу про примусове перевезення її до лікарні та жорстоке поводження під час перевезення 20 квітня 2012 року. Вперше її оглянули 24 квітня 2012 року, коли вона показала свої синці лікарям виправної колонії незважаючи на той факт, що вона подала клопотання про медичний огляд попереднього дня. Згідно з актом відвідування, були виявлені легкі тілесні ушкодження у вигляді синців, які виникли внаслідок компресійного удару або контакту з тупим предметом за один-два дні до огляду заявниці. Проте видима давність синців, зазначена в акті, не співпадала з часом жорстокого поводження, на який вказувала заявниця. Крім того, того ж дня провести огляд заявниці було запрошено судово-медичного експерта, але вона відмовилась від проходження зазначеного огляду.

Пізніше того ж дня начальник слідчого відділу прокуратури Харківської області, завершивши одноденне розслідування події, відмовив у порушенні кримінальної справи щодо працівників виправної колонії за відсутністю доказів того, що вони завдали їй тілесних ушкоджень. Після скасування зазначеної постанови 25 квітня 2012 року було призначено додаткове розслідування.

3 травня 2012 року слідчий прокуратури знову відмовив у порушенні кримінальної справи щодо будь-кого з працівників виправної колонії за відсутністю в їхніх діях складу злочину. У своїй постанові він посилався на відмови заявниці пройти судово-медичний огляд, які мали місце двічі — 24 та 26 квітня. Згідно з твердженнями Уряду, слідчим були відібрані показання у працівників виправної колонії, які мали стосунок до події, лікарів, водія карети швидкої допомоги, які чергували 20 квітня 2012 року, членів медичної комісії, працівників лікарні та інших осіб, які були свідками перевезення заявниці до лікарні та стверджували, що заявниця не скаржилась на завдання їй будь-яких тілесних ушкоджень та що вони не бачили у неї будь-яких ознак ушкоджень.

Тим не менш, ми зазначаємо, що з матеріалів справи не вбачається, що слідчий намагався отримати будь-яке пояснення того, чому перевезення заявниці було здійснено настільки поспішно, пізно ввечері, оскільки в попередніх записах в історії хвороби заявниці ніщо не вказувало на те, що стан її здоров'я потребував термінового перевезення, яке не могло чекати до ранку. Крім того, слідчий, як видається, не намагався дізнатись, чому співкамерницю заявниці вивели з камери приблизно о 21:00 20 квітня 2012 року (див. пункт 160), тобто безпосередньо перед тим, як до камери завітали працівники виправної колонії, щоб перевезти заявницю до лікарні. Слідчий не намагався отримати пояснення щодо такої незвичайної події, яка стає ще більш дивною з огляду на те, що єдиний нейтральний свідок, який не входив в ієрархію виправної колонії та не був пов'язаний з державними органами, був виведений з камери.

Ще більше значення має той факт, що якими б не були свідчення осіб, що мали стосунок до перевезення заявниці до лікарні 20 квітня 2012 року, заявниця, перебуваючи в ув'язненні, отримала синці, які, як випливає з акту відвідування від 24 квітня та доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 25 квітня, утворилися внаслідок стискання. Це, на нашу думку, вимагало більш ретельної перевірки походження тілесних ушкоджень, що не повинна була обмежуватись опитуванням осіб, які мали безпосередній стосунок до перевезення до лікарні. З наявних матеріалів справи ми не вбачаємо, що така ретельна перевірка була здійснена. Зокрема, в акті медичного огляду від 24 квітня зазначалось, що давність синців не співпадає з часом, вказаним заявницею, та розташування тілесних ушкоджень є таким, що не виключає самоушкодження. Проте немає жодних свідчень того, що слідчий здійснив будь-які кроки для точного встановлення часу, коли, на думку працівників медичної частини виправної колонії або завідувача кафедри судово-медичної експертизи Харківської медичної академії післядипломної освіти МОЗ України, який підтвердив їхній висновок у своєму висновку від 26 квітня, ці тілесні ушкодження ймовірно могли бути отримані. Також не вбачається, що версія про те, що тілесні ушкодження заявниці могли бути завдані нею самою (якщо така версія вважалася достовірною), не наводилась слідчим ані при опитуванні самої заявниці, ані при опитуванні працівників виправної колонії, в якій, за твердженнями державних органів, за заявницею велося постійне відеоспостереження. Також немає свідчень того, що слідчим перевірялася вперше висунута у висновку від 26 квітня 2012 року теорія про те, що синці заявниці були спричинені не компресійним ударом, як було попередньо встановлено, а були пов'язані з особливостями судинної системи та системи кровообігу заявниці. Зокрема, не видається, що для встановлення ймовірності виникнення зазначених синців без

будь-якої зовнішньої причини, було здійснено будь-яку спробу вивчення історії хвороби заявниці, на яку у висновку робилося посилання.

Вірним є те, що на перешкоді перевірці двічі ставали відмови заявниці проходити судово-медичний огляд, як зазначалося у постанові від 3 травня 2012 року. Проте ми не можемо проігнорувати той факт, що вся історія ув'язнення заявниці характеризувалася її недовірою до державних органів, включаючи медичний персонал та експертів, які працювали в державних установах та, на її думку, не мали достатньої незалежності. За цих обставин ми не вважаємо необґрунтованим бажання заявниці у ситуації, коли вона стверджувала про напад на неї з боку працівників виправної колонії, пройти обстеження у експерта, якого вона вважала цілком незалежним від державних органів. У цьому зв'язку ми зауважуємо, що згідно із законодавством України особи не мають прямого доступу до судово-медичних оглядів без дозволу слідчого або судді. У будь-якому випадку, незважаючи на те, чи можна вважати її відмови обґрунтованими, чи ні, це не звільняло слідчі органи від обов'язку вжити таких заходів, які були для них можливі, для встановлення характеру та походження нещодавніх синців, які безперечно виникли під час ув'язнення заявниці. За наведених вище причин ми не знаходимо будь-якого підтвердження, що були здійснені необхідні кроки.

З огляду на виявлені недоліки ми доходимо висновку, що перевірка не була ретельною та не відповідала вимогам статті 3 Конвенції.

Ми також зауважуємо скарги заявниці про відсутність незалежності перевірки зазначеного питання. Проведення перевірки було доручене слідчому прокуратури Харківської області. Начальник слідчого відділу прокуратури Харківської області двічі відмовляв у порушенні кримінальної справи щодо працівників виправної колонії за відсутністю в їхніх діях складу злочину. З огляду на наш висновок про те, що перевірка у цій справі у будь-якому разі не відповідала вимогам ретельності, ми не вважаємо, що необхідно також встановлювати, чи відповідала зазначена перевірка вимозі незалежності. На нашу думку, було порушення процесуальних вимог статті 3 Конвенції.

Звертаючись до матеріального аспекту скарги заявниці, ми зауважуємо, що у цій справі немає переконливих доказів стосовно обставин, за яких заявниця зазнала ушкоджень, та, зокрема, стосовно точного характеру та ступеня сили, застосованої до неї. Тим не менш, ми вважаємо, що синці, які були виявлені на тілі заявниці, відповідали її версії про напад на неї одного або більшої кількості працівників виправної колонії під час її перевезення до лікарні. Крім того, беззаперечним є те, що синці виникли під час ув'язнення заявниці,

що поклало на Уряд тягар наведення переконливого пояснення того, яким чином виникли синці, яке не включало у себе застосування до заявниці фізичної сили з боку працівників виправної колонії (див. вищезазначене рішення у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), п. 34, та рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п.100, ECHR 2000-VII). Висування гіпотез без докладання будь-яких зусиль для доведення їхньої достовірності не може вважатися достатнім. З огляду на зазначену вище неналежність перевірки обставин виникнення синців, ми дотримуємося думки, що Уряд не навів будь-якого переконливого пояснення виникнення у заявниці синців під час її перебування в ув'язненні. Відповідно, на нашу думку, було порушення також і матеріального аспекту статті 3 Конвенції.